

Kaisa Priiki

”Tuntui niinku oikealta elämältä”

Nuorten kokemuksia ammatillisesta kuntoutuskurssista

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Hyvinvointi ja toimintakyky

Sosionomi (ylempi AMK)

Opinnäytetyö

3.3.2014

Tekijä	Kaisa Priiki
Otsikko	"Tuntui niinku oikealta elämältä" – Nuorten kokemuksia ammatilliselta kuntoutuskurssilta
Sivumäärä Aika	58 sivua + 4 liitettä 3.3.2014
Tutkinto	Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Koulutusohjelma	Hyvinvointi ja toimintakyky
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi yamk
Ohjaaja	Lehtori Katja Ihamäki
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millaisia ovat nuorten (iältään 19–26-vuotiaita) kokemukset ammatillisesta kuntoutuskurssista. Lisäksi tavoitteena oli saada nuorilta ideoita toiminnan kehittämiseen. Nuorten kuntoutuskurssit ovat osa ammatillisen kuntoutuksen laajempaa prosessia. Kurssit ovat ryhmämuotoisia ja niihin kuuluu työharjoittelu. Tämän opinnäytetyön työelämäkumppani on Kiipulan ammattiopisto, joka toteuttaa kuntoutuskursseja Kelan palveluntuottajana.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka aineiston muodostaa yhdeksän nuoren teemahaastattelu. Nuoret ovat osallistuneet ammatilliselle kuntoutuskurssille vuosina 2012–2013. Haastattelun teemat rakentuvat kuntoutuksen ekologiseen paradigmaan sekä nuorten kuntoutuskurssille asetettuihin yleisiin tavoitteisiin ja toteutusohjeisiin. Haastatteluaineisto analysoitiin pääasiassa aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä, mutta myös teorialähtöisyyden kautta.</p> <p>Nuorten kokemusten perusteella voidaan sanoa, että kuntoutuskurssin avulla nuori sai tukea työssä ja arkielämässä selviytymiseen. Tähän vaikutti päivärytmin selkiytyminen ja ohjattu tavoitteellinen toiminta arjessa. Lisäksi ryhmän vertaistuki ja työharjoittelu lisäsivät nuoren osallisuuden kokemusta.</p> <p>Nuorilta saadun palautteen mukaan kuntoutuksessa tulisi huomioida ja kohdata nuori yksilönä omine haasteineen ja vahvuuksineen. Lisäksi nuoret toivovat käytettävän menetelmiä, joissa huomioidaan erilaiset tavat oppia ja hahmottaa asioita huomioiden nykYTEknologian tarjoamat mahdollisuudet. Nuoret haluavat toisaalta teoreettista tietoa työelämästä ja yhteiskunnan toiminnasta, mutta myös harjaannusta arjen taitoihin ja ohjausta elämänhallinnan asioihin.</p> <p>Ammatillisen kuntoutuksen avulla voidaan ehkäistä nuoren syrjäytymistä ja auttaa häntä löytämään uusia mahdollisuuksia osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan. Muutokset toimintaympäristöissä vaikuttavat myös kuntoutuksen sisältöön ja toteutukseen. Esimerkiksi nuorten kuntoutuksen suunnittelussa tulisi huomioida nuoret tietoyhteiskunnan ja sosiaalisen median moniosaajina.</p>	
Avainsanat	nuori, ammatillinen kuntoutus, osallisuus, syrjäytyminen

Author Title	Kaisa Priiki "Felt like Real Life" – A Vocational Rehabilitation Course as Experienced by Young Persons
Number of Pages Date	58 pages + 4 appendices Spring 2014
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Katja Ihamäki, Senior Lecturer
<p>The purpose of this study was to examine and assess young people's experiences of attending a vocational rehabilitation course. The participants (19-26 years of age) took the course during the years 2012 and/or 2013. Furthermore, the aim of this study was to gather ideas and feedback from the participants in order to develop the contents of vocational rehabilitation courses. The rehabilitation courses of this kind are a part of a larger rehabilitation process framework. The courses are based on a group method, and work practice is an essential part of the course. The co-operative partner in this study was The Kiipula Vocational Institute. The Institute is a responsible organizer of the rehabilitation courses in close co-operation with The Social Insurance Institute of Finland (KE-LA).</p> <p>The study was carried out using the qualitative method. Nine young persons were interviewed by using the theme-interview method. The themes in the interviews were to follow the ecological paradigm of rehabilitation. Furthermore the themes were based on the goals and instructions set by The Social Insurance Institute of Finland. The analysis was based on the material gathered in the interviews. The theoretical frame of reference was obtained from numerous sources.</p> <p>It is fair to say, based on the experiences of the individuals interviewed that the participants gained help and support in coping in both working life and their everyday life as a whole. The key factors seemed to be having a well-structured timetable for the day and being involved in goal orientated activity led by professionals. Another significant factor was peer group support. The increase in the feeling of belonging, which having the opportunity for work practice produced, was also considered important. Paying attention to and meeting each young individual with their strengths and challenges was one thought that was noticeable in the feedback. In addition to this they would prefer methods offered by modern technology. Young people are willing to learn about working life and society, without underestimating everyday skills that we all need in life management.</p> <p>With the help of vocational rehabilitation it is possible to prevent social exclusion and to help one find new opportunities to participate in working life and to find one's own place in society. The changes that our society is going through have also an effect on how rehabilitation is organized and carried out in the future. When planning the guidelines for rehabilitation for young people, we should appreciate them as "jacks-and-jills-of all-trades" in using social media and technological opportunities.</p>	
Keywords	young person, vocational rehabilitation, involvement, exclusion

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Nuoruus nyky-Suomessa	4
2.1	Nuoruusikä elämänkaaren vaiheena – elämän suunnittelua ja valintoja	4
2.2	Nuoret ja työ	6
2.3	Nuorten syrjäytyminen	8
2.4	Nuorten osallisuuden tukeminen	10
3	Kuntoutus	13
3.1	Kuntoutuksen määrittely eri aikoina	13
3.2	Kuntoutusjärjestelmä	14
3.3	Tulevaisuuden haasteet ja kehittämiskohteet	15
3.4	Ammatillinen kuntoutus	16
3.5	Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen	19
4	Kuntoutuksen ekologinen paradigma	21
5	Kiipulasäätiö ammatillisen kuntoutuksen toimintaympäristönä	24
5.1	Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi	25
5.1.1	Kohderyhmä ja tavoitteet	25
5.1.2	Ratkaisu- ja voimavaralähtöinen ohjaus nuoren tukena	27
6	Opinnäytetyön toteutus	30
6.1	Tutkimuskysymykset	30
6.2	Kohderyhmä	30
6.3	Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	31
6.4	Haastattelut	33
6.5	Aineiston analysointi	34
7	Nuorten kokemuksia kuntoutuskurssista	36
7.1	Haastatteluihin osallistuneiden nuorten taustatiedot	36
7.2	Kuntoutuksen käynnistämisen peruste	37
7.3	Voimavarojen ja itsetunnon vahvistuminen sekä sosiaalisten taitojen kehittyminen	38
7.4	Ympäristön mahdollisuuksien tutkiminen ja kehittäminen sekä uuden luominen	41

7.5	Ehdotukset kuntoutuskurssin kehittämiseksi	42
8	Johtopäätökset	44
9	Pohdinta	50
	Lähteet	54

Liitteet

- Liite 1. Teemallisten yksilöhaastattelujen runko
- Liite 2. Aineiston abstrahoinnin eteneminen
- Liite 3. Tiedote opinnäytetyöstä haastatteluun osallistuville
- Liite 4. Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

1 Johdanto

Nuorten asema ja elinolot ovat nousseet 2000-luvulla yhteiskunnalliseen keskustelun keskiöön. Huomioin kohteena ovat olleet nuorten sijoittuminen koulutus- ja työmarkkinoille ja osallisuus yhteiskunnan toimintaan. Nuorten ulkopuolisuutta, syrjään jäämistä ja syrjäytymistä tarkasteltaessa tieto ei voi perustua ainoastaan tilastoihin ja näkyviin tuloksiin, vaan se on aina myös kulttuurinen arvokysymys: mitä arvotamme tärkeäksi ja miksi näin teemme. (Suurpää 2009: 4.) Tärkeää on myös kysyä, mistä lasten ja nuorten oletetaan tällöin syrjäytyvän: tilastoista vai yhteiskunnasta; palvelujärjestelmästä vai arkisista sosiaalisista yhteisöistä (Heino – Kuure 2009: 10). Nuoret itse pitävät syrjäytymiskehityksen syinä ystävien puutetta ja sosiaalisen verkoston merkitys korostuu työttömyyden vaikutuksia kohdatessa. (Nuorisobarometrit 2007 ja 2008; Siurala 2003: 23.)

Nuoruus on ikävaihe, jolloin pyritään etsimään paikkaa ja tekemään valintoja kaikilla elämänalueilla. Samaan aikaan yhteiskunta edellyttää ja toivoo nuorelta koulutus- ja ammatinvalintojen tekemistä ja työelämässä tarvittavien valmiuksien vahvistamista. Pelkän perusopetuksen pohjalta töitä hakevien nuorten uhka syrjäytyä työmarkkinoilta on lisääntynyt entisestään. Työntekijöiden kysynnän vähentyessä myös tutkinnon suorittaneet nuoret kilpailevat samoista työpaikoista irtisanottujen tai lomautettujen ammatillaisten kanssa. (Winqvist 2011: 76–77.) Palkkatyötä on totuttu pitämään yhtenä moderniin yhteiskuntaan kiinnittymisen alueena ja mikäli nuorelle ei avaudu mahdollisuutta siirtyä työelämään, tilanne voi muodostua ristiriitaiseksi nuoren kohdalla. (Nivala 2007: 90–91.)

Nuorten yhteiskuntatakuun tavoitteena on edistää nuorten työmarkkinoille sijoittumista ja sekä tunnistaa, ehkäistä ja puuttua nuorten syrjäytymiseen. (Winqvist 2011: 78.) Syrjäytymisen vastakohtana voidaan nähdä osallisuus ja sen edistäminen on ollut lähtökohtana erilaisille kehittämisohjelmille ja yhteistyöhankkeille. Sosiaalinen osallisuus merkitsee ihmisten pääsyä jokapäiväisen elämän perustan muodostamiin suhteisiin, organisaatioihin tai rakenteisiin. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 147.) Esimerkiksi nuori voi tarvita tukea oman ammatillisen polun löytymisessä ja työelämässä tarvittavien taitojen harjaannuttamisessa. Tätä voidaan tukea ammatillisen kuntoutuksen avulla. Kuntoutus voi tuoda nuoren elämään osallisuuden, luottamuksen vahvistumisen ja myön-

teiseen tulevaisuuteen suuntautumisen kokemuksia (Savukoski – Kauramäki 2004: 122).

Ammatillinen kuntoutus on osa laajempaa kuntoutuksen toimintajärjestelmää, jonka tarkoituksena on tukea osatyökykyisen henkilön työhön pääsyä, työssä jatkamista tai työhön palaamista. (Kuusinen 2011: 279.) Työkyky nähdään kokonaisvaltaisena ilmiönä, johon vaikuttavat työssä selviytymisen ja jaksamisen lisäksi parempi fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky, arkielämässä selviytyminen ja elämänhallinta. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 117–118.) Ammatillisessa kuntoutuksessa pyritään kiinnittämään huomioita myös toimintakyvyn paranemiseen ja osallistumiseen.

Kuntoutuksen uudessa ekologisessa paradigmassa kuntoutuja ymmärretään suhteessa toimintaympäristöönsä. Kuntoutustarvetta aiheuttavia ongelmia ei nähdä yksilön vajaavaisuuksina, vaan kyse on aina myös yksilön ja hänen ympäristönsä välisestä vuorovaikutuksesta. Kuntoutuja on aktiivinen osallistuja ja päätöksentekijä, joka suunnittelee elämäänsä ja kuntoutustaan. Yhdessä kuntoutustyöntekijän kanssa kuntoutuja paneutuu ympäristön fyysisten ja sosiaalisten esteiden ja mahdollisuuksien tutkimiseen. ((Järvikoski – Härkäpää 2011: 50-51.)

Työelämässä tarvittavien sosiaalisten taitojen ja näiden taitojen harjaannuttamisen on tärkeä osa nuorten työllisyyttä edistävässä kuntoutustoiminnassa. Kiipulan ammattiopisto toteuttaa nuorten ammatillisia kuntoutuskursseja Kelan palveluntuottajana. Nuorten ammatillisten kuntoutuskurssien tavoitteena on auttaa nuorta pääsemään työelämään tai koulutukseen. (Kansaneläkelaitos 2011; Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.) Kuntoutuskurssi on ryhmämuotoista toimintaa, jossa ryhmän sosiaalinen tuki edistää tavoitteiden toteutumista. Ryhmässä työskentely ja työharjoittelu oikeassa työympäristössä harjaannuttavat nuoren sosiaalisia taitoja ja työelämävalmiuksia. Ratkaisu- ja voimavarakeskeisen ohjaustyön tavoitteena on nuoren omien vahvuuksien tunnistaminen ja uusien mahdollisuuksien kartoittaminen.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millaisia ovat nuorten kokemukset ammatillisesta kuntoutuskurssista. Lisäksi tavoitteena on saada nuorilta ehdotuksia toiminnan kehittämiseen. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin yhdeksän nuoren teemahaastattelua. Haastattelun teemat pohjautuivat kuntoutuskurssille asetettuihin tavoitteisiin sekä kuntoutuskurssin toteutusohjeeseen. Lisäksi haastattelun teemat rakentuvat kuntoutuksen

ekologiseen paradigmaan. Haastatteluaineisto analysoitiin pääosin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä, mutta myös teorialähtöisyyden kautta.

Kuntoutuksen hyötyä nuorelle ei voida arvioida ainoastaan työllistymisen tai koulutukseen hakeutumisen näkökulmasta. Vaikka ammatillisen kuntoutuskurssin strategiassa tavoitteeksi on asetettu ensisijaisesti nuoren työllistyminen työharjoittelun tai koulutuksen kautta, opinnäytetyössä halutaan tuoda esille muita näkökohtia. Esimerkiksi kuntoutuksen voidaan katsoa hyödyttäneen nuorta ja sillä on positiivisia vaikutuksia, mikäli nuoren sosiaalinen toimintakyky lisääntyy ja sitä kautta elämänhallinta vahvistuu. Nuori ei välttämättä löydä heti kuntoutuksen jälkeen omaa polkuaan kohti työllistymistä, mutta vaikutukset voivat olla nähtävissä myöhemmin.

2 Nuoruus nyky-Suomessa

2.1 Nuoruusikä elämänkaaren vaiheena – elämän suunnittelua ja valintoja

Nuorisolaissa (72/2006) määritellään nuorten tarkoittavan alle 29-vuotiaita ja koska laissa ei määritellä alaikäraja, sen piiriin kuuluu monia tärkeitä elämänvaiheita lapsuudesta aikuisuuteen (Nuorisolaki 72/2006 2§.) Kehityopsykologisesta näkökulmasta tarkastellen nuoren kehitystä määrää neljä kokonaisuutta: fysiologiset muutokset, ajattelutaitojen kehitys, sosiaalisen kentän laajentuminen ja sosiaalis-kulttuurisen ympäristön muutokset (Nurmi ym. 2006: 126). Nuorison ikäryhmä voidaan nähdä määrittävän toisaalta lineaarisena siirtymänä vaiheesta toiseen (lapsuudesta aikuisuuteen, koulusta työelämään, lapsuudenkodista omaan asuntoon) ja toisaalta suhteessa instituutioihin. (Myllyniemi - Gissler 2012: 25.) Elämänkaarinäkökulmasta nuoruudella on normatiivisia tehtäviä ja roolisiirtymiä, jotka tarjoavat nuorelle eräänlaisen omaa elämää ohjaavan kartan. Nuorten omat toiveet ja tavoitteet koskevat yleensä ikäkaudelle tyypillisiä kehitystehtäviä. Tällaisia ovat koulutus, ammatinvalinta, perheen perustaminen, toverisuhteet ja vapaa-ajan vietto. (Nurmi 1995: 265.)

Nivala (2007) tarkastelee nuoruutta yhteiskuntaa, yhteisöihin ja sosiaalisiin suhteisiin kiinnittymisen aikana. Nuoren oman elämän suunnittelu ja niihin liittyvät ratkaisut eivät ole aina rationaalisia, vaan ne voivat pohjautua vanhemmilta, ikätovereilta ja aiemmin opittuihin ratkaisumalleihin. Esimerkiksi nuoren peruskoulun jälkeiset valinnat vaikuttavat myöhemmin tarjolla oleviin vaihtoehtoihin ja luovat pohjaa tulevalle elämälle. Nuoruudessa tehdään valintoja ja etsitään paikkaa eri elämänalueilla sosiokulttuurisessa järjestelmässä sekä taloudellisessa ja poliittisessa toimintajärjestelmässä. Irrottautuaan lapsuudenympäristöstä suhdeverkostoista nuori pyrkii muodostamaan uusia sosiaalisia suhteita rakentaen persoonallista elämäntapaansa ja suhdettaan erilaisiin arvoihin, aatteisiin ja perinteisiin. Samaan aikaan yhteiskunta edellyttää ja toivoo nuorelta koulutus- ja ammatinvalintojen tekemistä, työelämän edellyttämien valmiuksien vahvistamista sekä täysi-ikäisyyden saavutettuaan osallistumista kansalaisena päätöksentekojärjestelmään. (Nivala 2007: 90.)

Nuori luo käsityksen itsestään sen mukaisesti, millaista palautetta hän saa toiminnastaan esimerkiksi koulumenestyksen tai valintakokeiden perusteella. Samoin nuori arvioi ja pohtii, miten hän on elämänsä ohjauksessa ja suunnittelussa onnistunut. Onnistuminen tai epäonnistuminen ikäsidonnaisten haasteiden kohtaamisessa, esimerkiksi ammattikoulutuksen saavuttamisessa, luo pohjaa sille, mitä nuori itsestään ajattelee. (Nurmi 1995: 264.) Nuori asettaa itselleen henkilökohtaisia tavoitteita ja mitä paremmat ne johtavat ikäsidonnaisiin kehitystehtäviin (koulutus ja ammatinvalinta), sen enemmän ne luovat pohjaa nuoren hyvinvoinnille. Toisaalta tällaisten tavoitteiden puuttuminen johtaa nuoren huonoon sopeutumiseen ja vähäiseen hyvinvointiin. (Nurmi 1995: 268.)

Nuoren hyvinvointiin ja onnistumiseen oman elämän ohjaamisessa vaikuttaa minäkuva ja erilaiset psykologiset tekijät. Minäkuva vaikuttaa myös siihen, millaisia toimintastrategioita nuoret käyttävät haastavissa ja vaikeissa elämäntilanteissa. (Nurmi 1995: 268.) Lisäksi nuoren suunnittelutaidoilla ja työskentelytavoilla on havaittu olevan keskeinen merkitys nuoren oman elämän ohjaamisessa. (Nurmi ym. 2006: 139.) Nuoren hyvän ongelmanratkaisutaidon, myönteisten tunteiden ja rationaalista tehtävänsuunnittelua sisältävien toimintastrategioiden on havaittu olevan yhteydessä menestykseen ja hyvinvointiin. Vastaavasti kielteiset tunteet tehtävää kohtaan tai toiminta, joka ei vie eteenpäin, on yhteydessä ongelmakäyttäytymiseen. (Nurmi 1995: 268.) Tärkeää on myös nuoren kyky käsitellä kielteistä palautetta. Epäonnistuessaan nuori voi käyttää erilaisia puolustusmekanismeja, defensiivisiä strategioita. Tällaisia voi olla esimerkiksi häiritsevä käytös luokkatilanteessa tai keskittymisongelmat ympäristön haasteiden kohtaamisessa. Näiden strategioiden käyttö voi johtaa kielteiseen noidankehään, joka vaikuttaa koulumenestykseen, koulun keskeytykseen, vaikeuksiin ammattikoulutuksen hankkimisessa ja työelämään sopeutumisessa. (Nurmi ym. 2006: 139; Nurmi 1995: 270.)

Suomalaiset nuoret luovivat kohti aikuisuuttaan ja minuuttaan modernin yhteiskunnan haasteissa ja muutoksissa. Nurmi ym. (2006: 156–158) tuovat esille yhteiskunnallisia ja kulttuurillisia pitemmän ja lyhyemmän aikavälin kehitys- ja muutostavoja, jotka vaikuttavat nuoren kasvu-ympäristöön nyky-Suomessa. Yksi keskeinen muutostavoja liittyy läntisen Euroopan perheinstituutiossa tapahtuviin muutoksiin. Suvun, yhteisön ja yhteiskunnallisten normien merkityksen vähetessä ydinperheen merkitys on korostunut. Toisaalta kehitys on ollut ristiriitaista; vanhempien työssäkäynti on lisääntynyt, sukulaisten merkitys on muuttoliikkeen myötä vähentynyt ja avioerot ja yksinhuoltajuus on lisääntynyt.

nyt. Yhä useampi nuori elää perheessä, joista toinen biologinen vanhempi puuttuu. Toinen nuoriin vaikuttava yhteiskunnallinen kehityslinja on suomalaisen koulutusjärjestelmän erityispiirteet. Vaikka nuorten koulutusratkaisut ovat pitkälti heidän omissa käsissään, koulutusratkaisut tehdään myöhään viivästyttäen työelämään siirtymistä. Yksi merkittävä nuorten elämään vaikuttava kehitystrendi on tieto- ja viestintäteknologian tulo. Uuden teknologian voidaan ennustaa muokkaavan nuorten sosiaalisia suhteita; ystävät ovat lähes aina tavoitettavissa, samoin vanhemmille mahdollistuu nuorten toimien reaaliaikainen seuranta. Nuoret elävät globalisoituvassa maailmassa, jossa kansainvälinen nuorisokulttuuri vaikuttaa yhä laajenevaan osaan nuorista. Yhteiskunnan varallisuuden kasvun myötä nuoret ovat myös tärkeä kaupallisen toiminnan kohde; populaarikulttuuria ohjaavat ylikansalliset markkinat, mutta toisaalta myös monia ilmiöitä luovat nuorten omat kulttuurit. (Nurmi ym. 2006: 156–158.)

2.2 Nuoret ja työ

Palkkatyötä on pidetty tärkeimpänä yhteiskuntaan kiinnittymisen alueena, ja tämä kertoo yksilön onnistuneesta integroitumisesta vallitsevaan järjestelmään. Taloudellisen lisäksi yksilö integroituu yhteiskuntaan työpaikan kautta sosiaalisessa ja kokemuksellisessa merkityksessä. Työ tarjoaa ihmissuhteita, mahdollisuutta vuorovaikutukseen ja viitekehyksen, jota vasten voi määritellä oman itsensä. Työpaikka, sen löytäminen, säilyttäminen ja menettäminen ovat keskeisiä ihmisen yhteiskunnallista asemaa määrittäviä tekijöitä. (Nivala 2007: 91.) Mikäli nuori epäonnistuu siirtymävaiheessaan perusopetuksesta jatkoon, voi tilanne pitkittyessään tuottaa lisää ongelmia. Pitkäaikainen oleilu koulutuksen ja työn ulkopuolella mutkistaa ja pidentää polkuja työelämään.

Hämäläinen ja Hämäläinen (2012) tarkastelevat artikkelissaan nuorten työttömyyden esiintyvyyttä ja kestoja. Nuorten työttömyysasteet ovat lähes aina korkeammat kuin aikuisten työttömyysasteet ja nuorisotyöttömyys aiheuttaa sosiaalista ja taloudellista huolta Euroopan alueella. Esimerkiksi Baltian maissa nuorten työttömyysasteet ovat melkein kolminkertaistuneet muutamassa vuodessa. Yksi keskeinen syy nuorten työttömyysasteen vuosikeskiarvojen nousuun on nuoruuteen liittyvät erilaiset siirtymät. Joka kevät joukoittain nuoria valmistuu koulutuksista ja pyrkivät työmarkkinoille yhtäaikaan. Tämä näkyy virtana työttömyyteen nostaten nuorten vuosikeskiarvot hyvin korkeiksi. (Hämäläinen - Hämäläinen 2012: 6-7.) Winqvist (2011) tuo esille nuorten työllisyy-

teen vaikuttavia taloudellisia tekijöitä. Taloudellisen taantuman myötä työntekijöiden kysyntä on vähentynyt ja tutkinnon suorittaneet nuoret kilpailevat samoista työpaikoista irtisanottujen tai lomautettujen ammattilaisten kanssa. Pelkän perusopetuksen pohjalta töitä hakevien nuorten uhka syrjäytyä työmarkkinoilta on lisääntynyt entisestään. Nuorten työllistyminen on keskeistä Suomen hyvinvoinnin kannalta ja työ- ja elinkeinoministeriön konsernistrategian tärkeimpiä tavoitteita. (Winqvist 2011: 76–77.) Hallinnon tapaa säätelevät toimintaa ohjaavat lait, asetukset ja ohjeet, mutta nuoren itsensä kannalta on tärkeintä tietää millaista tukea hän voi saada työ- ja elinkeinotoimistosta (TE-toimisto). (Winqvist 2011: 78–79.)

Työttömällä työnhakijalla tarkoitetaan 17 vuotta täyttänyttä työnhakijaa, joka on työkykyinen, työmarkkinoiden käytettävissä ja työtön. Laissa on erikseen nuoren määritelmä, jonka mukaan nuorella tarkoitetaan alle 25-vuotiaasta työtöntä työnhakijaa (Laki julkisesta työvoimapalvelusta 1 luku 7 § ja 8 §.) Päätoimisia opiskelijoita ei pidetä työmarkkinoiden käytettävissä olevina henkilöinä. Nuoren ensimmäisessä työnhakutilanteessa arvioidaan nuoren palvelutarve, jotta voidaan tarjota palveluja ja toimenpiteitä mahdollisimman nopeasti sekä tukea nuoren yksilöllisiä jatkosuunnitelmia. Nuorelle laaditaan työllistymissuunnitelma, jossa sovitaan työllistymistä edistävästä toimista. Mikäli nuorella ei ole valmiuksia hakeutua koulutukseen, työhön tai työharjoitteluun, arvioidaan nuorelle soveltuva palvelu. Tällainen voi olla kuntouttava työtoiminta, mahdollisesti sosiaali- ja terveystalvet tai muiden sektoreiden palvelu. (Winqvist 2011: 78–79.) Nuoriin kohdistuvia toimenpiteiden vaikuttavuutta on mitattu selvittämällä työnhakijan työllistymistä kolmen kuukauden kuluttua toimenpiteen päättymisestä. Nuori saattaa saada palveluista kuitenkin muitakin vaikeammin mitattavia hyötyjä. Näitä voi olla elämänhallinnan parantuminen, suunnitelmien selkiytyminen, motivaatio koulutukseen sekä tietoa ja taitoa työnhakuun. (Winqvist 2011: 82–83.)

Työllisyyden ja talouskasvun turvaamiseksi tarvitaan ymmärrystä nuorten työmarkkinoista mutta myös nuorista työntekijöinä ja heidän työelämäasenteistaan. Nuorten asenteita työhön, koulutukseen ja niiden vaikutuksesta ja merkityksestä elämäntalvet ja osallisuuteen on tutkittu Nuorisobarometreissa 2007 ja 2008. Nuoret pitävät työn sisältöä keskimääräisesti tärkeimpänä asiana. Koulutusta pidetään tärkeänä työn saannin kannalta, mutta myös sisällöltään kiinnostavan työn sekä vakituisen työn saannin kannalta. Nuorten mielestä työelämässä tärkeitä ovat henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten motivaatio ja sosiaalisuus sekä ammattitaito. Sen sijaan tutkintojen mer-

kitykseen työn saannin kannalta ei uskota vahvimmin. (Tuppurainen 2009: 21.) Osalla nuorilla työ, opiskelu ja työttömyys eivät enää jäsennä heidän todellisuuttaan, vaan työelämä liittyy kokonaisvaltaisesti yksilölliseen elämän suunnitteluun ja elämäntyyliin. Koulutuksen ja sosiaaliturvan mahdollistamana nuoret voivat valita joustavasti työn, opiskelun ja pätkätöiden välillä. Tämä kuvastaa ihmisten arvo- ja ajatusmaailman muutoksia, mikä näyttäytyy yksilöllisinä ja muuttuvina elämäntyyleinä. Edellä kuvattujen nuorten työelämäasenteiden analysointi ja toisaalta uuden tiedon tuottaminen on tärkeää, kun tehdään työmarkkinoita ja koulutusta koskevia päätöksiä. (Tuppurainen 2009: 25, 87.)

2.3 Nuorten syrjäytyminen

Nuoruutta voidaan pitää syrjäytymisherkkänä elämänvaiheena, jossa useita muutoksia kasautuu suhteelliseen lyhyeen ajanjaksoon. länmukaisten muutosten lisäksi nuoren elämässä voi tapahtua myös erilaisia yksilöllisiä muutoksia, kuten vanhempien avioero tai muutokset kaverisuhteissa. (Lämsä 2009: 36.) Kun puhutaan syrjäytyneistä tai syrjäytyvistä nuorista, tarkasteluun on otettava nuorten ympäristöt, taloudelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset olosuhteet, joissa nuoret elävät. Silloin, kun syrjäytymistä tarkastellaan yksilötasolla, keskitytään nuoren ominaisuuksiin, pitäen tätä vajavaisena ja epäonnistuneena yhteiskunnan toimijana. (Karjalainen – Hannikainen-Ingman 2012: 47.)

Lämsä (2009) kuvaa syrjäytymistä liikkeenä kahden ääripään, elämänhallinnan ja syrjäytymisen ulottuvuudella. Kyse ei ole ainoastaan eroista yksilön ja ihmisryhmien syrjäytyneisyyden laadusta ja asteesta, vaan eroista saman yksilön tilanteessa eri aikoina. Elämänhallinta tai sen puute vaikuttaa yksilön koko elämään. Mikäli yksilö hallitsee elämäänsä, hän kykenee selviytymään haasteista ja vastoinkäymisistä, joita voi kohdata uusissa tilanteissa. Olennaista on yksilön halu ja kyky hallita elämäänsä, tehdä mahdollisille ongelmilleen jotain sekä kyky toimia tavoitteellisesti (Lämsä 2009: 37–38.)

Nuorten syrjäytymistä on pyritty ottamaan haltuun luokittelemalla ilmiötä eri ulottuvuuksiin ja luokittelemalla ilmiö koulutukselliseksi, työmarkkinalliseksi, sosiaaliseksi, vallankäytölliseksi ja normatiiviseksi syrjäytymiseksi. (Suurpää ym. 2009:5; Lämsä 2009: 32.) Luokittelu on usein tiedonkeruun ja – analyysin lähtökohtana osoittaen ilmiön moniulotteisuuden. Luokitteluja käytettäessä tulisi kuitenkin arvioida, miten ne vastaavat nuor-

ten arkitietoa ja omaa kokemusta koskien syrjään jäämistä, yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta.

Nuorten syrjäytymistä koskeva tieto ja siihen perustuva poliittinen ohjaus sekä yhteiskunnallinen keskustelu osoittaa syrjäytymisen olevan kiistanalaisen, moniarvoisen ja tulkinnanvaraisen käsitteen, johon liittyy hallinnollisia, metodologisia ja empiirisiä haasteita (Suurpää ym. 2009: 4). Mehtonen (2011) tuo esille yhden tällaisen haasteen, joka liittyy syrjäytymisen ehkäisyn termin käyttöön. Syrjäytymisen ehkäisyn käsitettä on korvattu vähemmän leimaavalla käsitteellä sosiaalinen vahvistaminen. Tavoitteena on nuoren saaminen ja saattaminen yhteisölliseen toimintaan ja aktiiviseksi kansalaiseksi yhdessä nuoren kanssa – ja myös nuoren luvalla. Sosiaalinen vahvistaminen on prosessi, jossa parannetaan asteittain nuoren elämäntilannetta ja hallintaa. (Mehtonen 2011: 18.)

Myllyniemi ja Gissler (2012) tarkastelevat tilastotiedon rakentamaa käsitteistöä nuoruudesta ja nuorten elinoloista ja hyvinvoinnista. Nuorten hyvinvointia ja syrjäytymistä on totuttu lähestymään muodollisten instituutioiden, terveys-, koulutus- ja työmarkkinakysymyksien kautta. Iän lisääntyessä ja siirryttäessä lapsuudesta nuoruuteen, nuoren elämä tapahtuu yhä enemmän instituutioiden ulkopuolella. Nuorten vapaa-aika ja omaehtoinen, organisoimaton oleminen ja tekeminen ovat yhä tärkeämpiä nuorelle. Tämä on haaste palveluntuottajille ja päättäjille, mutta laajentaa aluetta, jota ei voida kartoittaa tilastoin. (Myllyniemi – Gissler 2012: 25–27, 29.)

Myrskylän Elinkeinoelämän valtuuskunnalle (EVA) vuonna 2012 tekemässä selvityksessä syrjäytymistä lähestytään tilastojen kautta. Myrskylä luokittelee syrjäytyneiksi sellaiset työvoiman ja opiskelun ulkopuoliset nuoret, joilla ei ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. Vuonna 2010 syrjäytyneitä 15–29-vuotiaita nuoria oli noin 5 % kaikista tämänikäisistä nuorista. Syrjäytyneistä nuorista työttömiä työnhakijoita oli 18 830 ja muita työvoiman ulkopuolisia 32 511, joten yli 30 000 nuorta katoaa järjestelmän piiristä kriittisessä vaiheessa elämää. Vaikka syrjäytyminen ei ole tilastojen valossa lisääntynyt, Myrskylä nostaa esille seikkoja, jotka kiinnittävät huomiota: syrjäytyminen on erityisesti nuorten miesten ongelma, akuutein ongelma on maahanmuuttajamiehillä. Lisäksi syrjäytyminen periytyy voimakkaasti ja siihen vaikuttaa paitsi vanhempien sosioekonominen taso, myös vanhempien koulutuksen taso. Koulutuksen puute nostaa Myrskylän selvityksen mukaan syrjäytymisriskiä. Suomalaisten koulutustaso nousee

jatkuvasti, mutta edelleen liki 10 prosenttia nuorista jää pelkän peruskoulutuksen vaaraan. (Myrskylä 2012: 10–12.) Vähäiselle koulutukselle jääneiden osuus on huomattavasti korkeampi pojilla kuin tytöillä (Tuppurainen 2009: 41; Kauppinen – Karvonen 2008: 94).

Siurala (2003) tuo esille nuorisotyöttömyyden yhteyden syrjäytymiseen. Nuoren työttömyys on riski, jos se jatkuu tarpeeksi kauan ja siihen liittyy syrjäytyminen muilla elämäntilanteilla. 1970- ja 1980-luvuilla tehdyt tutkimukset nuorisotyöttömyyden vaikutuksista osoittivat, että työstä syrjäytyminen ei ole sama kuin muista merkityksellisistä elämäntilanteista syrjäytyminen. Lisäksi tutkimusten mukaan tuntui olevan niin, että nuorten sosiaaliset verkostot auttoivat heitä välttämään työttömyyden kielteisiä vaikutuksia. (Siurala 2003: 23.) Kysyttäessä nuorilta näiden käsityksiä syrjäytymisen syistä saadaan tietoa nuorten omasta kokemuksesta ja arjesta. Sosiaaliset syyt, ystävien puute ja joutuminen huonoon seuraan, nähdään nuorten keskuudessa olevan merkittävämpänä syynä syrjäytymiseen. Työpaikan tai koulutuksen puutteen katsotaan nuorten keskuudessa olevan jonkin verran merkittävää. (Nuorisobarometri 2009.)

2.4 Nuorten osallisuuden tukeminen

Osallisuus liittyy yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tuntemiseen ja se voi toteutua eri laajuisesti ja eri tasoilla. Tällaisia voivat olla esimerkiksi työn, harrastusten, kansalaisjärjestöjen tai yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta toteutunut toiminta. (Kiilakoski - Gretscher - Nivala 2010; Särkelä 2011.) Osallisuuden edistämiseksi on kyse esteiden poistamisesta, putoamisen ehkäisemisestä, ennaltaehkäisevästä ja korjaavasta toiminnasta. Osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastavoimana. Osallistumiseen liittyy ajatus ihmisestä aktiivisena toimijana, joka haluaa ja voi vaikuttaa itselleen tärkeissä asioissa yksityiselämässä, työelämässä tai vapaaehtois- ja järjestötoiminnassa. (Särkelä 2011: 154–155.)

Nuorisotyötä ja laajemmin nuorisotaloa ohjaava Nuorisolaki astui voimaan vuonna 2006. Nuorisolain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuoren aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Laissa sosiaalisella vahvistamisella tarkoitetaan nuorille suunnattuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemi-

seksi ja aktiivisella kansalaisuudella tarkoitetaan nuorten tavoitteellista toimintaa kansalaisyhteiskunnassa. (Aaltonen 2009: 24–25; Nuorisolaki 72/2006 § 1, 2.)

Nuorisolain mukaan valtioneuvosto hyväksyy joka neljäs vuosi nuorisopolitiikan kehittämisohjelman (Lasten- ja nuorten kehittämisohjelma). Vuosien 2012–2015 kehittämisohjelman valmistelussa on esillä ollut tämänhetkinen yhteiskunnallinen tilanne. Huomio tulisi kiinnittää lasten ja nuorten elämään kolmen kärjen kautta: osallisuus, yhdenvertaisuus, arjenhallinta. Kehittämisohjelmassa arjenhallintaa tarkastellaan ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan kautta, keskittyen ulkoisen elämänhallinnan piirteisiin. Ohjelmassa koulutus, työllistyminen, terveys ja hyvinvointi sekä oman talouden hallinta ovat keskeisiä arjenhallinnan mahdollistajia. Lisäksi ohjelmassa korostetaan nuoren ympäristön, perheen, vanhempien ja kasvattajien merkitystä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.)

Nuorten koulutuksen, työllistymisen ja osallisuuden mittavien ongelmien tunnistamiseksi asetettiin Nuorten yhteiskuntatakuu -työryhmä 1.9.2011, joka on esittänyt linjauksia ja ehdotuksia kokonaisvaltaisen toimintamallin aikaansaamiseksi. Nuorten yhteiskuntatakuu (nuorisotakuu) astui voimaan 1.1.2013. Nuorten yhteiskuntatakuu -työryhmän raportissa esitetään ehdotuksia ja palvelujen tehostamista sekä selkeyttämistä koskien koulutusta, työllistymistä ja kuntoutusta; jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Nuorisotakuu pitää sisällään koulutustakuun, jossa jokaiselle peruskoulun päättäneelle taataan koulutuspaikka lukioissa, ammatillisissa oppilaitoksissa, oppisopimuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012: 6-7.)

Työryhmän ehdotukset noudattavat nuorisopolitiikan ja yleisemmällä tasolla sosiaalipolitiikan tulevaisuuden kehityslinjoja. Huomioitavaa on työryhmän ehdotus koskien Kansaneläkelaitoksen (Kela) ammatillisen kuntoutuksen myöntämisperusteita. Työryhmän ehdotuksen mukaisesti tulee selvittää mahdollisuutta myöntää kuntoutusta elämäntilanne- ja lähtökohtaisesti. Tällöin voitaisiin työryhmän mukaan nykyistä paremmin ottaa huomioon sairauden lisäksi myös muut nuoren elämään ja työ- ja opiskelukykyyn vaikuttavat tekijät kuten sosiaalisten taitojen puute. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012: 39.)

Nuorten yhteiskuntaan integroitumisen turvaamisessa koulutusjärjestelmällä on keskeinen tehtävä. Koulutuksen tehtävänä on turvata yksilölle riittävät tiedot ja taidot sekä

erotella yksilöt valmiuksiensa mukaan työelämän eri aloille, ammatteihin ja asemiin. Koulutuksen epäonnistuminen, esimerkiksi koulutusuran keskeyttäminen ilman tutkintoa johtaa moniin ongelmiin. Korkeiden koulutusvaatimusten yhteiskunnassa ilman tutkintoa jääminen voi johtaa työttömyyteen ja sosiaalisiin ongelmiin sekä syrjäytymiseen. Nuorten ohjaaminen, neuvonta ja tukeminen opinnoissa ja ammatin- ja koulutuspaikan valinnassa onkin tärkeää. Tarvitaan vaihtoehtoisia ja eri tavoin tuettuja koulutusvaihtoehtoja sekä työelämävalmiuksien harjaannuttamista. (Nivala 2007: 92–93.)

Useissa kunnissamme on kokemuksia monialaisesta yhteistyöstä ja niihin liittyvistä työmenetelmistä ja toimintamalleista. Tällaisia ovat erilaiset hankkeet ja toimintamallit, joissa on kehitetty nuorille tarjottavia ohjaus- ja tukipalveluja. Yhteistä näille on yhteistyö eri toimijoiden, kuten nuorisotyön, lastensuojelun, oppilaitosten edustajien, Työ- ja elinkeinotoimistojen ja seurakuntien kanssa. Lisäksi toiminnassa korostuu sosiaalinen vahvistaminen ja yksilökohtainen ohjaus nuoren elämänhallintaan liittyvissä asioissa.

Vuonna 2009 Lempäälän perustettu Ohjaamo tarjoaa 16–29-vuotiaille nuorille tukea elämänhallintaan, koulutukseen, työelämään tai muihin palveluihin. Toiminnan tarkoituksena on tavoittaa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia, tukijärjestelmistä ja tilastoista kadonneita nuoria. Ohjaustyössä on koettu haastavaksi nuorten kyvyttömyys sitoutua palveluihin ja elämänhallinnan puutteet. (Häkli 2011:121–122.)

Vantaalla on kehitetty nuorten tuettu oppisopimusmalli Oppisopimusopisto, joka on osa nuorten työpajatoimintaa. Nuorille haetaan työpaikat kaupungin työpisteistä joissa koulutus tapahtuu. Mukana toimintamallin kehittämisessä on myös Helsingin Diakoniaopisto. Tukikeskus Kipinä järjestää päivätoimintaa nuorille, jotka eivät pysty opiskelemaan tai työskentelemään kokopäiväisesti. Nuoren tilannetta arvioidaan ja häntä ohjataan jatkotutkimuksiin, hoitoon tai kuntoutukseen. (Ahola 2011: 135–136.)

Nuoren osallisuutta voidaan tukea myös kuntoutuksen keinoin. Kuntoutus voi toimia merkityksellisenä väylänä työelämään siirtymisenä ja syrjäytymisen varhaisissa vasta-toimissa. (Karjalainen – Hannikainen-Ingman 2012: 52.) Mikäli nuoren toiminta- ja työkyky on alentunut, kuntoutus voi auttaa nuorta kiinnittymään työn ja koulutuksen yhteisöihin.

3 Kuntoutus

Kuntoutus on ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen. Selonteossa todetaan, että vaikka lakisääteinen kuntoutus yleensä perustuukin todettuun oireeseen, sairauteen, vajaakuntoisuuteen tai vammaan, kuntoutuksen perusteiksi on vähitellen alettu katsoa myös työkyvyn tai vakavan sosiaalisen syrjäytymisen uhka. (Järvikoski – Härkäpää 2008: 57; STM 2002.) Kuntoutuksen tuloksena yksilössä ja hänen ympäristössään syntyy muutoksia: yksilölliseen elämänmuutokseen sekä oppimis- ja kasvuprosessiin. (Järvikoski – Karjalainen 2008: 81.)

3.1 Kuntoutuksen määrittely eri aikoina

Kuntoutus on määritelty eri aikoina lukuisin eri tavoin. Vuosikymmenten kuluessa on luovuttu kuntoutuksen jälkihoidollisesta ja työkeskeisestä näkemyksestä laajentaen näkökulmaa yleisempään toimintakykyyn. Maailman terveysjärjestö (WHO) määritteli vuonna 1969 kuntoutuksen lääkinällisten, sosiaalisten, kasvatuksellisten ja ammatillisten toimenpiteiden koordinoituksi kokonaisuudeksi, jolla pyritään saattamaan ihmisen toimintakyky parhaalle mahdolliselle tasolle (Järvikoski – Härkäpää 2011: 16).

1980-luvulla WHO:n kuntoutuksen määrittelyssä kiinnitettiin huomioita sosiaaliseen integraation edistämiseen. Kuntoutuksen ei nähty tähtäävän vain kuntoutettavien henkilöiden valmentamiseen sopeutumaan ympäristöönsä, vaan kohdistuvan myös heidän välittömään ympäristöön ja koko yhteiskuntaan. 1990-luvulle tultaessa kuntoutuksen perimmäiseksi tavoitteeksi määriteltiin mahdollisimman itsenäinen elämä. Kuntoutuksen määritelmiin ilmestyivät toimintavoiman ja elämänhallinnan tavoitteet sekä asiakaslähtöisyys ja yksilön vastuu. (Järvikoski – Härkäpää 2008: 52–53.)

2000-luvulle tultaessa kuntoutus on saanut aikaisempaa enemmän psykososiaalisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia. Kuntoutus on laajentunut tilanteisiin, joissa toimintakyvyn heikkenemisen syynä ei ole diagnosoitu sairaus tai vamma (Järvikoski – Härkäpää 2001). Tämä näkemys on nähtävissä myös ajankohtaisimmassa kuntoutuksen määrittelyssä. Sosiaali- ja terveysministeriön vuoden 2002 kuntoutusselonteon mukaan kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista, yleensä pitkäjänteistä toimintaa, jonka tavoit-

teena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa. (Kuntoutuselonteko 2002.)

3.2 Kuntoutusjärjestelmä

Kuntoutuksen toteuttaminen Suomessa on hajautettu ja kuntoutusta toteutetaan eri hallinnonaloilla. Kuntoutuksen ympärille on syntynyt monitahoinen rakennelma lainsäädäntöä, palvelujen järjestäjiä, rahoittajia ja tuottajia. Päävastuu kuntoutuksesta on valtiolla ja kunnilla. Kuntoutusta toteuttavia keskeisiä järjestelmiä ovat Kansaneläkelaitos, ELY-keskusten työ- ja elinkeinotoimistot ja kuntatason perusterveydenhoito ja erikoissairaanhoito. Lisäksi kuntoutuksen keskeisiä toimijoita ovat yksityiset palveluntuottajat ja kolmas sektori. Kuntoutusta rahoitetaan verovarojen, pakollisten vakuutusmaksujen, vapaaehtoisten vakuutusmaksujen sekä Raha-automaattiyhdistyksen kautta. (Järviskoski – Härkäpää 2011: 53–55.) Kuntoutus on tyypillisesti monialaista ja moniammatillista työtä, jonka on mukauduttava moniin yksilöllisiin tilanteisiin (Paatero – Lehmijoki – Kivekäs – Ståhl 2008: 32).

Paatero ym. (2008) nimeävät muutamia kuntoutuksen palvelukokonaisuuksien pääpiirteitä. Kuntoutukseen valikoituminen perustuu yleensä lääketieteelliseen arvioon kuntoutustarpeesta ja mahdollisuuksista. Kuntoutuksen käynnistymisvaiheessa edellytetään usein lääkärinlausuntoa, josta ilmenee sairauden tai vamman aiheuttama kuntoutustarve. Kuntoutus perustuu yksilölliseen ja tavoitteelliseen suunnitelmaan. Tällaisia voivat olla palvelusuunnitelma, opiskelu- ja kuntoutussuunnitelma, työnhaku- tai aktivointisuunnitelma. Kuntoutus on prosessi, joka etenee eri vaiheiden, toimenpiteiden ja palvelujen kautta. Tätä prosessia voidaan kuvata muuna muassa kuntoutumis- tai työllistymispolkuna tai henkilökohtaisena kasvu- tai oppimisprosessina. Jotta kuntoutusprosessi etenisi, tarvitaan kuntoutujan ja kuntoutusjärjestelmän välistä yhdyshenkilöä. Tällaisia voivat olla kuntoutusohjaaja, kuntoutussuunnittelija, palveluohjaaja tai työvalmentaja. Kuntoutukseen kuuluu erillinen kuntoutusajan toimeentuloturva, jonka tarkoituksena on korvata kuntoutusajan ansionmenetykset sekä motivoida kuntoutumiseen. (Paatero ym. 2008: 32–33)

Kuntoutus on luokiteltu perinteisesti sisällöltään ja toimintatavoiltaan neljään osaluokeseen: lääkinälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen kuntou-

tukseen. Vakiintuneesti nimetyt kuntoutuksen eri osa-alueet eivät yksiselitteisesti riitä toiminnan jäsentämiseen tai olemuksen kiteyttämiseen. (Rajavaara – Lehto 2013: 8.) Osa-alueet ovat osittain päällekkäisiä ja luokituksen tarkoituksena onkin antaa pohjaa organisaatioiden tai ammattiryhmien työnjaolle. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 20.)

Lääkinnällinen kuntoutus on toimintaa, jossa toimintakykyään jollakin osa-alueella menettänyttä henkilöä autetaan saamaan toimintakykyään takaisin tai kompensoimaan mahdollisia menetyksiä. Kuntoutustoimenpiteet perustuvat ja ne käynnistetään lääketieteellisin tutkimuksin. Lääkinnällisen kuntoutuksen käsite on viime aikoina korvattu toimintakykykuntoutuksen käsitteellä. Kasvatuksellisella kuntoutuksella voidaan tarkottaa esimerkiksi vammaisen tai vajaakuntoisen lapsen tai aikuisen kasvatusta ja koulutusta sekä niitä erityisjärjestelyjä, joita ne vaativat. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 20.) Yhteistyö kuntoutuksen osajärjestelmän eri toimijoiden välillä ajankohtaistuu erityisesti silloin, kun kuntoutujalla on toimeentulon, terveyden ja sosiaalisen selviytymisen pulmia. (Karjalainen 2011: 89.)

3.3 Tulevaisuuden haasteet ja kehittämiskohteet

Kuntoutuksen tulevaisuuden haasteet liittyvät väestöllisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tällaisia ovat väestön ikääntyminen, työelämän muutokset, työllisyyden parantaminen ja kansalaisten työurien pidentäminen. Väestön vanhetessa tarvitaan toimintakykyä ja arjessa selviytymistä tukevia keinoja, työssä olevien työkykyisyyttä ja jaksamista tulee parantaa ja toisaalta tarjota tukea ja kuntoutusta työllistymiseen sitä tarvitseville. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 11, 13–14.) Kuntoutuksen on löydettävä paikansa osana aktiivista sosiaali-, työvoima- ja koulutuspolitiikkaa.

Paatero (2008) tarkastelee artikkelissaan kuntoutusjärjestelmän puutteita. Järjestelmää on kritisoitu sen monimutkaisuudesta ja sekavuudesta. Kuntoutusjärjestelmä muodostuu monesta autonomisesta osajärjestelmästä, joiden rahoituspohja, päätöksenteko, sisäiset ohjausjärjestelmät, resurssit sekä palvelujen hankintatavat poikkeavat suuresti toisistaan. Vain harvoin yksittäisellä osajärjestelmällä on vastuu yksittäisen kuntoutujan koko kuntoutusprosessista. (Paatero 2008: 13–14.) Suomalaisen kuntoutusjärjestelmän ongelmia on muun muassa kuntoutuksen käynnistämisessä, kuntoutusprosessin ohjauksessa ja koordinoinnissa ja siirtymävaiheissa intensiivisestä kuntoutusvaiheesta

työelämään tai kotiin siirtymisessä. Lisäksi yksittäisissä asiakasprosesseissa voidaan havaita asiakkaiden kuulematta jättämistä ja katkenneita prosesseja. Asiakkaan voi olla myös vaikeaa saada tietoa siitä, millaisia kuntoutuspalveluja hänellä on oikeus tai mahdollisuus saada. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 67, 62.)

Monimutkainen kuntoutusjärjestelmä edellyttää hyvää yhteistyötä eri osien välillä. Ongelmallista on, että kuntoutusalan ammattilaiset tuntevat vain jonkin osan järjestelmän toiminnasta. Viimeaikaisessa kuntoutuksessa ja kuntoutuspolitiikkaa koskevassa keskustelussa on lisääntynyt keskustelu kuntoutuksesta monimutkaisena, verkostoituvana kuntoutusympäristönä. Verkostoituminen parantaa yhteistyötä ja koordinaatiota, mutta toisaalta verkostosuhteiden lisääntyminen lisää epävarmuutta. Perinteisen kuntoutuksen asiantuntijuuden ja toimintakulttuurin rinnalle tarvitaan toisenlaisia, dialogia ja kommunikaatiota korostavaa toimintakulttuuria. (Viitanen - Piirainen 2013: 115.)

Kuntoutuksen piirissä tehtävää tutkimusta voidaan käyttää apuna, kun kehitetään kuntoutuksen toimintamalleja, menetelmiä ja käytäntöjä. Kuntoutustiede pyrkii hankkimaan tietoa toisaalta yksilöllisen kuntoutusprosessin ja kuntoutumisen ilmiön ymmärtämiseen, toisaalta kuntoutusjärjestelmän, kuntoutustoiminnan ja kuntoutusmenetelmien arvioimiseen ja kehittämiseen. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 259.)

3.4 Ammatillinen kuntoutus

Tulevaisuudessa kuntoutuksen tehtävänä on toisaalta pitää mahdollisimman moni kansalainen työelämässä, toisaalta tukea työelämän ulkopuolella olevia. Työllisyyden parantaminen ja työurien pidentäminen, väestön ikääntyminen, nuorten kasvavat ongelmat ja työelämän muutokset ovat haasteita, joihin voidaan vastata ammatillisen kuntoutuksen keinoin. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 8–9.)

Ammatillinen kuntoutus on suunnitelmallista, monialaista ja pitkäjänteistä toimintaa, jonka avulla pyritään auttamaan kuntoutujan elämäntilanteen hallintaa. Tarkoituksena on tukea osatyökykyisen henkilön työhön pääsyä, työssä jatkamista tai työhön paluuta. (Kuusinen 2011: 281.) Ammatillinen kuntoutus kohdistuu yleensä henkilöihin, joiden riski syrjäytyä työmarkkinoilta työkyvyttömyyseläkkeelle tai pitkäaikaistyöttömyyteen on sairauden tai työkyvyn alenemisen uhkan takia tavallista suurempi. Oikeus

kuntoutukseen on, jos tätä uhkaa voidaan siirtää tai estää ammatillisella kuntoutuksella. Lisäksi edellytyksenä on, että kuntoutuksen panostus on taloudellisesti järkevässä suhteessa odotettavissa oleviin työvuosiin. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 215, 219.)

Ammatillinen kuntoutus voidaan määritellä toimenpide- tai tavoiteperusteisesti. Toimenpiteitä ovat esimerkiksi ammatinvalinta, työkokeilu ja ammatillinen koulutus. Tavoiteperusteinen määritelmä perustuu kuntoutustoiminnalle asetettuihin tavoitteisiin. Tällaisia ovat työkyvyn parantaminen, työssä jaksamisen tukeminen, työmahdollisuuksien luominen ja työllistyminen. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 215.) Ammatillista kuntoutuksen toteutuksessa on kaksi perusstrategiaa. Työvoiman tarjontaan vaikuttavalla strategialla pyritään vaikuttamaan henkilökohtaiseen työllistyvyyteen. Tämä tarkoittaa kuntoutujien resurssien kehittämistä, kunnon kohentamista, valmennusta ja ammatillista koulutusta. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 217.) Esimerkiksi nuorten kuntoutujien kohdalla työharjoittelu oikeassa työympäristössä harjaannuttaa nuoren työelämätaitoja ja lisää ammatillista osaamista. Työvoiman kysyntään vaikuttavalla strategialla pyritään vaikuttamaan työmarkkinoihin ja organisaatioihin niin, että niissä olisi tilaa valmiuksiltaan erilaisille työnhakijoille.

Ammatillisen kuntoutuksen vastuutahot ovat Kansaneläkelaitos, työeläkelaitokset, työ- ja elinkeinohallinto sekä tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset. Ensisijainen vastuu näiden tahojen välillä määräytyy asiakkaan tilanteen mukaan. Kuntoutusprosessin tulokset riippuvat eri osajärjestelmien työnjaon ja yhteistyön onnistumisesta. (Karjalainen 2011: 90–91; Järvikoski – Härkäpää 2011: 215–216.) Kun kuntoutusta arvioidaan järjestelmän toimivuuden näkökulmasta, olennaista on pohtia tuottaako kuntoutus odotettuja tuloksia ja miten tehokasta se on asiakkaan näkökulmasta. (Viitanen – Piirainen 2013: 112.)

Taulukossa 1 on esitetty ammatillisen kuntoutuksen vastuutahot, palvelun kohderyhmä ja toimenpiteet.

Taulukko 1. Ammatillisen kuntoutuksen järjestäjät, palvelun kohderyhmä ja toimenpiteet (Paatero – Lehmijoki – Kivekäs – Ståhl 2008; Kuntoutusasiain neuvottelukunta 2007).

Ammatillisen kuntoutuksen järjestäjä	Kohderyhmä	Vastuutahon järjestämät toimenpiteet
Kela	Alle 65-vuotiaat vajaakuntoiset; työkyvyttömyyden uhka tai työkyky- ja ansiomahdollisuudet olennaisesti heikentyneet	Tyk-kuntoutus, työ- ja koulutuskokeilut, kuntoutustarveselvitykset, kuntoutustutkimukset, työhönvalmennus, perus-, jatko- ja uudelleen koulutus, vaikeavammaisen työssä tai opiskelussa tarvitsemat kalliit apuvälineet, elinkeinotuki
Vakuutuslaitos	Ammattitaudin, työtapaturman tai liikenneonnettomuuden vuoksi kuntoutusta tarvitsevat; menetetty tai uhattu työ- ja ansiokyky	Kuntoutustutkimukset, työ- ja koulutuskokeilut, työhönvalmennus, työhön tai ammattiin ja siihen valmentava peruskoulutus, työn apuvälineet, elinkeinotuki, lääkinnällinen hoito jos se nopeuttaa kuntoutusta
Työeläkejärjestelmä	Työeläkkeelle siirtyneet tai työkyvyttömyysuhanalaiset henkilöt	Kuntoutussuunnitelman laatimisen tukeminen, työkokeilut, työhönvalmennus, työhön tai ammattiin johtava koulutus, elinkeinotuki
Työ- ja elinkeinohallinto	Työttömät vajaakuntoiset työnhakijat; mahdollisuudet saada sopivaa työtä tai säilyttää työ huomattavasti vähentynyt	Työnvälityspalvelut, ammatinvalinta- ja urasuunnittelu sekä työtönsijoitus- ja koulutusneuvonta ja niihin liittyvät tutkimukset, työ- ja koulutuskokeilut ammat- tioppilaitoksissa, työkokeilut työpaikalla ja työlinikassa, työhönvalmennus, työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus (valmentava ja ammatillinen työvoimakoulutus), työolosuhteiden järjestelytuki työnantajalle, palkkatuki työnantajalle vajaakuntoisen työnhakijan työllistämiseksi

Ammatillisen kuntoutuksen palvelujärjestelmä vaikuttaa periaatteessa selkeältä. Kuntoutuksen alueella työskentelee kuitenkin paljon eri toimijoita, jotka tuottavat yksittäisiä kuntoutuspalveluita. Heidi Paatero (2008) tarkastelee artikkelissaan ammatillisen kuntoutuksen vastuunjakoa ja haasteita kuntoutusta tarvitsevan yksilön kannalta. Tällä hetkellä parhaiten ammatillista kuntoutusta saavat vakituisessa työssä olevat. Paatero nostaa esille ryhmät, joita kuntoutusjärjestelmä ei tavoita riittävän hyvin. Tällaisia ovat oppimisvaikeuksista, puutteellisia työ- tai sosiaalisia taitoja omaavat, pätkätyöläiset ja työelämää vakiintumattomat henkilöt. Paatero tuo esille erityisesti nuoret ja koulutetut mielenterveyskuntoutujat, jotka uhkaavat tilastojen mukaan jäädä työttömiksi tai tulla työkyvyttömiksi. (Paatero 2008: 15–16.)

Ammatillisen kuntoutuksen tavoitteita työkyvyn kohenemisen ja työllistymisen osalta voidaan edistää kiinnittämällä huomiota toimintakyvyn paranemiseen ja osallistumiseen. Henkilöllä tulee olla riittävää elämänhallintaa ja arkielämän taitoja, jotta ammatil-

linen koulutus ja työssä oppiminen olisi mahdollista (Saikku – Kokko 2012: 13). Kuntoutuksen tavoitteet, sisällöt ja toimintatavat muuttuvat ajan mukana ja yhteiskunnan muuttuessa. Sosiaalinen ulottuvuus ja näkökulma korostuu tämän päivän kuntoutustoiminnassa kaikissa vaiheissa.

3.5 Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen

Vilkkumaan (2004) mukaan sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä yhtenä kuntoutuksen osa-alueena, mutta myös kattokäsitteenä, jonka osatekijöitä muut kuntoutuksen lajit ovat. Esimerkiksi ammatillisessa kuntoutuksessa pyritään huomioimaan myös sosiaaliset tekijät. Työkyky nähdään kokonaisvaltaisena ilmiönä, johon vaikuttavat työssä selviytymisen ja jaksamisen lisäksi parempi fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky, arkielämässä selviytyminen ja elämänhallinta. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 117–118.) Kun sosiaaliin olosuhteisiin kiinnitetään riittävästi huomiota, arjen huolet eivät tule kuntoutumisen esteeksi. (Metteri - Haukka-Wacklin 2004: 56–57.)

Sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen käytännöt tukevat yksilön toimijuutta ja lisäävät hänen toimintamahdollisuuksiaan. Kuntoutusjärjestelmän näkökulmasta työttömyys ja syrjäytymisen uhka asettavat haasteita, joihin voidaan vastata ylittämällä kuntoutuksen rajapintoja. (Saikku – Kokko 2012: 6-7.) Paltamon työllisyyskokeilussa (2009–2013) tavoitteena oli löytää yksilöllisiä polkuja avoimille työmarkkinoille sekä ehkäistä syrjäytymistä. Paikkakunnan työttömän työnhakijat työllistettiin Työvoimataloon, mikäli he eivät työllistyneet avoimille työmarkkinoille. (Saikku - Kokko 2012:14.) Työvoimatalon käytännöissä ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen elementit sekoittuivat, mutta ne toteutuivat myös rinnakkain ja toisiaan tukien. Sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä tukevan ihmisen toimijuutta ja ammatillinen kuntoutus taas luo mahdollisuuksia ammatilliseen vahvistumiseen. Toisaalta työssä oppiminen ja ammatillinen osaaminen edellyttävät henkilöltä riittävää sosiaalista toimintakykyä eli arkielämän taitoja ja elämänhallintaa. (Saikku - Kokko 2012:13.)

Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohta on sosiaalinen toimintakyky, joka sisältää arkipäivän elämisen taitoja ja kykyä toimia yhteiskunnan jäsenenä (Lahti – Pienimäki 2004: 138). Sosiaalisen toimintakyvyn avulla selvittää arkipäivän välttämättömistä toiminnoista, vuorovaikutuksesta sekä toimintaympäristön rooleista. (Savukoski – Kauramäki 2004: 123.) Tiikkanen ja Heikkinen (2011) määrittävät sosiaalisen toimintakyvyn muo-

dostuvan yksilön sekä ympäristön välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen toimintakyky ilmenee vuorovaikutuksessa, rooleista suoriutumisena, sosiaalisena aktiivisuutena, osallistumisen sekä yhteisyyden ja osallisuuden kokemuksina. (Tiikkanen – Heikkinen 2011.)

Sosiaalista toimintakykyä voidaan arvioida mm. yksilön sosiaalisten taitojen kautta. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan ihmisen taitoa selvitä sosiaalisista tilanteista; kykyä tulla toimeen muiden kanssa ja löytää vaihtoehtoja ratkaista sosiaalisia ongelmia. Lisäksi sosiaaliin taitoihin liitetään kyky ymmärtää toista ihmistä ja asettua toisen asemaan. (Keltikangas - Järvinen 2010: 17, 24) Työelämässä korostetaan sosiaalisten taitojen merkitystä ja näiden taitojen harjaannuttamien on tärkeä osa työllisyyttä edistävässä kuntoutustoiminnassa. Osallistuminen ja vuorovaikutus toisten kanssa voi vaikuttaa sosiaalisten taitojen kehittymiseen ja päinvastoin (Tiikkanen ja Heikkinen 2011).

Sosiaaliseen toimintakykyyn liitetään myös käsite sosiaalinen tuki. Se on voimavara, joka saadaan sosiaalisista suhteista. Sitä voidaan saada perheenjäseniltä (primaarinen tuki), ystäviltä, naapureilta, harrastusten tai yhdistyksen kautta (sekundaarinen tuki). Julkisiin palveluihin liittyvä tuki on tertiääristä ja esimerkiksi vammaisille ihmisille se voi olla ainoa sosiaalisen tuen muoto. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 152). Sosiaalinen tuki voi olla henkistä tukea, mikä tarkoittaa arvostamista, luottamista, kannustamista, välittämistä ja kuuntelemista. Lisäksi se voi olla tiedollista, kuten neuvoja, ehdotuksia ja tiedon antamista sekä arviointitukea kuten palautteen antamista ja vahvistamista. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 152; Metteri - Haukka-Wacklin 2004: 56–57.)

Yksi sosiaalisen tuen muoto on vertaistuki eli samassa tilanteessa olevien ihmisten antama tuki, joka on osoittautunut tärkeäksi hyvinvointia ja kuntoutusta edistäväksi tekijäksi monen kuntoutuksen kohdalla. Vertaistuki perustuu yhteiseen kokemukseen, tilanteeseen tai intressiin. Se liittyy tilanteisiin, jossa odotetaan olevan tuen, muutoksen ja tai uudelleen orientoitumisen tarvetta. (Hokkanen 2011: 286, 287.) Kuntoutuskurssien- ja ryhmien aikana syntyneet kokemukset ja ihmissuhteet toimivat aidosti sosiaalisella ulottuvuudella. (Kananoja 2012: 38.) Ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa voidaan harjoitella monia tunne-elämän ja sosiaalisen elämän tilanteita. Lisäksi vertaisryhmän avulla kuntoutuja voi harjoitella olla jotakin sellaista, mikä on ollut estyneenä jähmettyneen minuuden tai identiteetin alle. (Vilkkumaa 2004: 33–34.)

4 Kuntoutuksen ekologinen paradigma

Kuntoutuksen paradigmalla tarkoitetaan erilaisia ajattelu- ja toimintatapoja, jotka ovat kuntoutustoiminnan perustana ja ohjaavat sen toimintaa. Kuntoutuksessa on ollut pitkään vallalla vajavuuskeskeinen ajattelutapa, jossa työ- ja toimintakyvyn ongelmat on tulkittu yksilöllisenä vajavuutena. (Järvikoski - Härkäpää 2011: 49.) Kuntoutuksen tavoitteena on ollut sairaan ja vajaakkykyisen kuntoutujan maksimaalisen toimintakyvyn saavuttaminen (Invaliidihuoltolaki 1946). Vajavuuskeskeisessä ajattelutavassa korostuu asiantuntijuus sekä yhä pidemmälle edennyt erikoistuminen. Kuntoutuja nähdään toiminnan kohteena, jonka kuntoutumista koskevat valinnat tekee asiantuntija kuulematta kuntoutujaa tai hänestä välittämättä. (Järvikoski - Härkäpää 2011: 49; Viitanen - Piirainen 2013: 113.)

Kuntoutuksen uudessa ekologisessa paradigmassa kuntoutuja ymmärretään suhteessa toimintaympäristöönsä. Kuntoutustarvetta aiheuttavat ongelmia ei nähdä yksilön vajaavaisuuksina, vaan kyse on aina myös yksilön ja hänen ympäristönsä välisestä vuorovaikutuksesta. (Järvikoski - Härkäpää 2011: 50–51.) Ekologisen paradigman kautta voidaan tarkastella kuntoutusta, sen toimintajärjestelmiä kuntoutustoimintaa yksilön ja yhteiskunnan tasolla sekä suunnitella ja kehittää eri osa-alueiden palvelujärjestelmiä ja niiden toimintaa. Esimerkiksi millaiset tekijät toimintaympäristössä ja yhteiskunnassa tukevat kuntoutuksen toteutusta ja tuloksellisuutta, millaiset tekijät muodostuvat kuntoutuksen esteiksi, millaisia muutoksia kuntoutujien elämässä tapahtuu, mitkä ovat kuntoutuksen hyödyt ja millaisia ovat hyvin edenneet prosessit.

Ekologisesta paradigmasta voidaan käyttää myös nimitystä valtaistava paradigma. Valtaistumisen (empowerment) käsitettä käytetään monilla toimintasektoreilla ja sitä on käytetty erityisesti palvelujen käyttäjien päätösvaltaa ja valinnanmahdollisuuksia koskevista keskusteluista. Valtaistumisen lähtökohtana on toimintavallan- ja voiman puuttuminen ja lopputuloksena on sen vahvistuminen. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 142.) Pagen ja Czuban (1999) määritelmän mukaan valtaistuminen on moniulotteinen sosiaalinen prosessi, joka auttaa ihmisiä saavuttamaan hallintaa elämäänsä. Se on prosessi, joka vahvistaa ihmisten mahdollisuuksia käyttää valtaa ja toimintavoimaa elämässään, yhteisöissään ja yhteiskunnassa, toimimalla asioissa, joita he pitävät tärkeinä. (Page – Czuban 1999.)

Kuntoutustoiminnassa valtaistumisprosessiin kuuluu, että kuntoutujalle avataan mahdollisuuksia suunnitella elämäänsä ja tehdä sitä koskevia päätöksiä ja valintoja. Kuntoutujalla tulisi olla mahdollisuus tehdä päätöksiä omissa asioissaan ja seurata päätösten tuloksia. Kuntoutujan hallinnan tunne voi vahvistua ja hän voi hallita muutosprosessiaan sekä määritellä sen tavoitteita ja keinoja. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 141–142, 145.)

Seuraavassa taulukossa kuntoutuksen ekologista paradigmaa verrataan aikaisempaan vajavuusparadigmaan.

Taulukko 2. Kuntoutuksen paradigmaattinen kehitys (Kuntoutuksen tutkimuksen kehittämisselma 2004; Karjalainen 2004; Järvikoski – Härkäpää 2011).

	Vajavuusparadigma	Valtaistava tai ekologinen paradigma
Kuntoutustarpeen aiheuttaja	Yksilön vajavuus	Ihmisen ja hänen fyysisen sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön suhde
Kuntoutuksen käynnistämisen peruste	Sairauden tai vamman aiheuttama alentunut työ- ja toimintakyky	Työssä ja arkielämässä selviytymisen vaikeudet, hyvinvointivajeet, elämänprojektien keskeytymisen uhka
Toiminnan tavoite	Vajavuuksien ja rajoitusten vähentäminen	Voimavarojen vahvistuminen, uusien mahdollisuuksien luominen, parempi selviytyminen
Toiminnan laatu	Arviointi, kasvatusta, koulutus	Yksilön resurssien kehittäminen, ympäristön mahdollisuuksien tutkiminen ja kehittäminen
Kuntoutuksen keinot	Arviointipainotteiset asiantuntijat ja erityistason palvelut	Perus- ja lähipalvelut, yhteisö- ja kotikuntoutus, työyhteisö, vertaistuki
Asiakkaan rooli	Intervention kohde, potilas, edunsaaja	Kuntoutua, aktiivinen osallistuja, päätöksentekijä, elämäänsä suunnitteleva subjekti
Kuntoutuksen toiminta-alue	Yksilö vajavuuksineen	Yksilö ja hänen toimintaympäristönsä ja sosiaaliset verkostonsa

Ekologisen paradigman mukaan kuntoutuksen käynnistämisen perusteena ei ole pelkästään sairauden tai vamman aiheuttama haitta, vaan perusteena voidaan katsoa olevan myös työkyvyn yleisen heikkenemisen tai vakavan sosiaalisen syrjäytymisen uhka. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 50–52.) Voittopuolisen työllistymistavoitteen rinnalle on tullut yleisempiä tavoitteita kuten parempi toimintakyky, sosiaalinen integraatio, itsenäisyys, elämänhallinta tai elämänlaadun kohentuminen. Esimerkiksi nuorten ammatillisessa kuntoutuksessa kiinnitetään huomiota nuoren työllistymiseen vaikuttaviin tekijöihin laaja-alaisesti. Tällaisia voivat olla haasteet vuorovaikutuksessa, arjen taidoissa tai oppimisessa.

Kuntoutustoiminnan laatua tarkasteltaessa ekologisen paradigma kiinnittää huomiota kuntoutujan resurssien kehittämiseen. Kuntoutustoiminnassa paneudutaan kuntoutujan fyysisen ja sosiaalisen ympäristön esteiden ja mahdollisuuksien tutkimiseen. Esimerkiksi puhevammaisen nuoren kommunikointiongelmien ratkaisuna nähdään myös ympäristön ohjaus ja opetus käyttämään vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä. Kun ongelmat ymmärretään yksilön ja ympäristön välisiksi, siirretään kuntoutustoiminnan painopiste pois yksilöstä.

Kuntoutuksen ekologisessa paradigmassa kuntoutuspalveluiden asiakkaan, kuntoutujan rooli tilanteensa suunnittelussa ja arvioinnissa on tärkeä. Kuntoutujan näkeminen palveluja kuluttavana asiakkaana, kuluttajana, tuo uudenlaisen näkemyksen kuntoutujasta toiminnan kohteena. Asiakas on aktiivinen palveluja valitseva ja niistä neuvotteleva osallistuja, joka kehittää ja rakentaa dialogisissa keskusteluissa yhdessä asiantuntijoiden kanssa kuntoutumistaan. (Viitanen - Piirainen 2013: 114.) Kuntoutuja tarvitsee rinnalleen kuntoutuksen ammattilaisen, konsultin, joka voi toimia kuntoutujan tukijana tämän suunnitellessa elämänsä suuntaa ja sen vaihtoehtoja sekä jäsentäessään erilaisia vaihtoehtoja. Lisäksi kuntoutustyöntekijä kertoo kuntoutujalle, mitä tietyistä valinnoista seuraa ja mitä ajattelee tämän valinnoista. (Kuusinen 2011: 281.)

Kuntoutuksen toiminta-alueena nähdään kuntoutujan toimintaympäristö ja sosiaaliset verkostot. Auttamis- ja tukitoimet tuodaan lähelle kuntoutujan arkielämää ja elinympäristöä. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 10–11; 50, 52.) Esimerkiksi nuorten koulutukseen ja työllistymiseen liittyvissä kysymyksissä voidaan huomio kiinnittää toiminta- ja oppimisympäristöön yksilön puutteiden sijaan. Tällaista toimintaa ovat erilaiset tukityöllistymisen, työssä oppimisen ja ohjatun oppisopimuskoulutuksen muodot sekä kuntouttava ja ohjaava koulutus. Nuoren vaikeudet opinnoissa tai niiden keskeytyminen voisi olla ratkaistavissa tarjoamalla ajoissa tukea ja ohjausta sekä toimivia verkostoja. Näitä pyritään löytämään kuntoutujan lähiyhteisöistä ja omasta kulttuurista sekä perheen, ystävien ja asukasyhteisöjen muodostamista tukiverkostoista. (Viitanen - Piirainen 2013: 120.)

5 Kiipulasäätiö ammatillisen kuntoutuksen toimintaympäristönä

Kiipulasäätiö on vuonna 1945 perustettu yksityinen kuntoutuksen palveluntuottaja. Kiipulasäätiö ylläpitää Kiipulan koulutus- ja kuntoutuskeskusta, johon kuuluvat ammattiopisto, kuntoutuskeskus ja puutarha. Kiipulan päätoimipaikka sijaitsee Janakkalan kunnassa, jossa järjestetään pääosa kuntoutuspalveluista. Lisäksi kuntoutusta järjestetään Lahden, Riihimäen, Hämeenlinnan, Tampereen, Vantaan ja Espoon toimipisteissä. Kiipulasäätiön perustehtävänä on vahvistaa asiakkaiden työelämävalmiuksia ja kehittää työelämäkäytäntöjä kohti esteetöntä ja suvaitsevaa yhteiskuntaa. Painopistealueena on työikäisten ammatillinen ja lääkinnällinen kuntoutus. Säätiön toimintaa ohjaavat arvot ovat aikaansaavuus, rohkeus, kumppanuus, kohtuullisuus ja ihmisyyys. Säätiön strategian lähtökohtana ovat muutokset toimintaympäristössä sekä laajemmin yhteiskunnassa. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

Kiipulan ammattiopiston aikuiskoulutus on toteuttanut ammatillisia kuntoutuskursseja Kelan palveluntuottajana vuodesta 2010. Kelan määritelmän mukaan ammatilliset kuntoutuskurssit ovat yksi ammatillisen kuntoutuksen keino parantaa tai säilyttää kuntoutujien työkykyä. Kela on määrittänyt standardissaan ja tarjouspyynnössään kurssien tavoitteet, sisällön ja käytänteet. Kiipulan ammattiopisto on laatinut eri kohderyhmien kurssien toteutusohjeet, jonka mukaisesti se järjestää ja toteuttaa kuntoutuskursseja. (Kela 2012; Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

Kurssien tavoitteena on auttaa kuntoutujaa pääsemään työelämään joko suoraan työharjoittelun kautta tai etsimällä kuntoutujalle sopiva koulutus- tai ammattiala työharjoittelussa. Lisäksi tavoitteena on kuntoutujan omien voimavarojen ja vahvuuksien tunnistaminen, elämänhallinnan, sosiaalisten taitojen ja aktiivisuuden lisääminen, ammatillisten valmiuksien parantaminen sekä toimivan tukiverkoston luominen kotipaikkakunnalle. (Kela 2012; Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

5.1 Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi

5.1.1 Kohderyhmä ja tavoitteet

Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi on tarkoitettu 16–29-vuotiaille nuorille. Kursseille valittavat nuoret ovat koulutusta vailla olevia, koulutuksen keskeyttäneitä tai ammattiin valmistuneita nuoria, joiden on vaikea työllistyä. Sairauden lisäksi työhön tai koulutukseen sitoutumisen esteenä voivat olla myös elämänhallinnan puute ja syrjäytyminen. Hakutilanteen yhteydessä nuorelle määritellään pääasiallinen diagnoosi. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.) Kurssi on avomuotoinen, eli kurssia käydään kotoa käsin arkipäivisin pääsääntöisesti kello 9-15 välillä.

Nuoret hakeutuvat kurssille työvoimahallinnon, nuorisopsykiatrian tai erilaisten hankkeiden ja projektien kautta ja heidät valitaan esivalinnan kautta. Esivalinta tehdään kuntoutushakemuksen, nuoren haastattelun sekä B-lääkärinlausunnon tai kuntoutussuunnitelman perusteella Kiipulan ammattiopistossa ja lopullisen kuntoutuspäätöksen tekee Kela. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.) Kurssin tavoitteena on auttaa nuorta pääsemään työelämään joko suoraan työharjoittelun kautta tai etsimällä kuntoutujalle sopiva koulutus- tai ammattiala työharjoittelussa. Tavoitteena on myös omien voimavarojen ja vahvuuksien tunnistaminen, elämänhallinnan, sosiaalisten taitojen ja aktiivisuuden lisääminen, ammatillisten valmiuksien parantaminen ja toimivan tukiverkoston luominen kotipaikkakunnalle. (Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi 2010–2013)

Nuorten ammatillinen kuntoutuskurssi koostuu ryhmämuotoisesta ohjelmasta, yksilöllisestä ohjauksesta ja viiden kuukauden kestoisesta työharjoittelusta, jonka jälkeen järjestetään viisi seuranta-päivää. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.) Kuntoutuskurssin henkilöstöön kuuluvat psykologi, sosiaalityöntekijä tai sosionomi (AMK), työelämän asiantuntija ja lääkäri, jotka muodostavat moniammatillisen työryhmän. Opinnäytetyössä työryhmän jäsenistä käytetään nimitystä ohjaaja, jota nimitystä käytetään kurssin arjessa.

Ohjaajat laativat ryhmäohjauksen sisällön kuntoutuskurssille asetetuista sisällöistä ja teemoista siten, että ne edistävät aktiivista osallistumista ja tukevat tavoitteiden toteu-

tumista. Ryhmäohjauksessa käytetään mahdollisimman paljon osallistavia ja toiminnallisia menetelmiä. Kaikilla ohjaajilla teemoissa yläkäsitteenä on työ ja opiskelu ja tätä tavoitetilaa tarkastellaan ohjaajan erityisosaamisen näkökulmasta. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohjeet 2012 ja 2014.) Esimerkiksi teemassa Opiskelussa ja työssä selviytyminen käsitellään opiskelun, työn ja arkielämän yhteensovittamista sekä jaksamista tukevia asioita. Ryhmäohjauksessa sosionomin kanssa tehdään oman ajankäytön suunnitelmaa, keskustellaan vapaa-ajan, harrastusten ja ihmissuhteiden merkityksestä ja tutkitaan oman toimintaympäristön ja sosiaalisen verkoston mahdollisuuksia. Teemassa Arjessa selviytyminen sosionomin ohjaus liittyy nuoren talouden ja kotiasioiden hallintaan ja hoitoon liittyviin asioihin. Nuoret saavat esimerkiksi tehtäväksi seurata omaa talouttaan ja rahankäyttöään. Tähän voidaan liittää tiedonhakua ja harjoituksia koskien kuluttamista, asioiden hoitoa tai etuuksien hakua.

Kurssilla tutustutaan mm. työvoimahallinnon, terveys- tai päihdehuollon palveluihin ja verkostoihin sekä niiden tuomiin mahdollisuuksiin nuoren kuntoutuksessa ja kurssin jälkeen. Lisäksi tehdään tutustumiskäyntejä työpaikoille ja yrityksiin. Viiden kuukauden mittainen työharjoittelu oikeassa työympäristössä on tärkeä osa kuntoutuskurssia. Työnhaun eri vaiheita (etsiminen, hakeminen, haastattelu) harjoitellaan toiminnallisesti ryhmässä ja pienryhmissä ennen harjoittelupaikan hankkimista. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

Kurssin alkuvaiheessa nuori asettaa itselleen tavoitteita erilaisten keskustelujen ja menetelmien avulla. Tavoitekeskusteluja käydään nuoren kanssa kahden kesken ja ryhmässä. Moniammatillisen työryhmän jäsenet nostavat oman erityisosaamisensa puitteissa esille näkökulmia, jotka antavat pohjaa nuoren omalle tavoitteen asettelulle. Keskustelujen ja ryhmätoiminnan tavoitteena on käynnistää nuoren muutosprosessi sekä työelämävalmiuksien omaksuminen. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

Kuntoutuskurssin päättyessä nuorelle laaditaan kuntoutusseloste. Se on kuvaus nuoren kuntoutusprosessista ja sen tarkoituksena on koota yhteen nuoren ja moniammatillisen työryhmän kuntoutusprosessin aikana esiin tulleet havainnot ja ratkaisuehdotukset. Lisäksi nuori saa konkreettisia ohjeita jatkoaan varten sekä lisätietoa tilanteestaan. Tarvittaessa nuori voi hyödyntää tätä tietoa tulevaisuudessa työskennellessään muiden tahojen kanssa. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

Ammatillinen kuntoutuskurssi on ryhmämuotoista toimintaa, jossa ryhmän sosiaalinen tuki edistää tavoitteiden toteutumista. Ryhmässä työskentely ja yhteiset keskustelut harjaannuttavat nuoren sosiaalisia taitoja ja työelämävalmiuksia. Kuntoutuskurssilla jokaiselle nuorelle nimetään omaohjaaja, joka tukee ja ohjaa nuorta kuntoutuksen aikana. Omaohjaaja tukee kuntoutujaa yksilöllisten tavoitteiden toteutumisessa ja seurannassa, ammatillisten tavoitteiden asettamisessa, työharjoittelun toteuttamisessa sekä työnhakuprosessin suunnittelussa. Nuoren kanssa sovitulla tavalla pidetään yhteyttä nuoren perheeseen, hoitopaikkaan ja muihin kuntoutuspalvelujen tuottajiin sekä varmistetaan kuntoutuksen jatkuvuus. (Kiipulan ammattiopiston toteutusohje 2012.)

5.1.2 Ratkaisu- ja voimavaralähtöinen ohjaus nuoren tukena

Kurssilla tapahtuva ohjaustyö on muotoutunut erilaisten menetelmien ja työtapojen kokonaisuudeksi. Työskentelyä ohjaavat toisaalta Kiipulasäätiön omat arvot, mutta myös nykyiset käsitykset ja periaatteet oppimisesta, kuntoutuksesta ja auttamistyöstä sekä laajemmin ihmiskäsityksestä ja ihmisyydestä nykymaailmassa. Hyvän kuntoutuskäytännön kulmakivenä on näyttöön perustuva käytäntö, joka sisältää sekä vaikuttavuustutkimuksista että kuntoutuksen ammattilaisten kokemuksista saatavaa tietoa, lisäksi hyvä käytäntö sisältää kunkin kuntoutujan tarpeiden tunnistamisen (Paltamaa – Karhula - Suomela-Markkanen – Autti-Rämö 2011). Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on kokonaisuus, joka on enemmän kuin osiensa summa. Kun esimerkiksi fyysiset esteet tunnistetaan ja poistetaan, se voi vahvistaa psyykkisiä voimavaroja ja lisätä sosiaalisen osallistumisen mahdollisuuksia. (Järvikoski - Härkäpää 2011: 30, 32; Rauhala.)

Onnismaa (2011: 15–16) kuvaa ohjauksen laajentuneen viime vuosikymmenten keskustelussa opinto- tai uraohjauksesta yleiseksi elämänsuunnittelun menetelmäksi. Ammatilliset toimintatavat tiedottaminen, ohjaus ja neuvonta voidaan käsitteinä erottaa toisistaan, mutta käytännössä ne kietoutuvat toisiinsa. Esimerkiksi pelkkä tiedottaminen ei aina tue riittävästi ohjattavaa, vaan tätä tulee ohjata tiedon tehokkaaseen käyttöön. Samoin liialliset neuvot voivat estää tasavertaisen suhteen syntymistä ja ohjattavan omien ratkaisujen tekemistä. (Onnismaa 2011: 23–25.) Nuorten kuntoutuskurssilla ohjaustyö sisältää näitä kaikkia toimintatapoja ohjaajan tehtävän ollessa erilainen tilanteen mukaan.

Kuntoutuskurssin ohjaustyö perustuu näkemykseen ihmisestä vastuullisena, omaa elämäänsä ja kuntoutustaan suunnittelevana osallistujana. Nuoren kanssa työskennellään ratkaisu- ja voimavarakeskeisesti. Työtavan perustana ovat jo toimivien, olemassa olevien voimavarojen etsiminen ja löytäminen sekä niiden vahvistuminen. (Vänskä ym. 2011: 74.) Esimerkiksi nuoren kanssa kartoitetaan yksilökeskusteluissa sekä ryhmämuotoisesti tämän voimavaroja ja vahvuuksia. Lisäksi pyritään keskittymään toimiviin hetkiin ja asioihin. Nuori puhuttelee tällöin itseään toisella tavalla rakentaen itselleen erilaista identiteettiä ja itsetuntoa. (Vänskä ym. 2011: 76.) Sosiaalisesti arka nuori saat- taa rohkaistua ryhmätilanteessa esittelemään itselleen tärkeää harrastusta, jolloin nuori näkee itsensä uudella tavalla ja toisesta näkökulmasta. Toisaalta nuori, jonka tarkkaa- vaisuus- ja keskittymisvaikeudet ovat leimanneet tämän oppimiskokemuksia, voi ohja- tusti ja tuen avulla muuttaa nämä piirteet myönteiseksi toiminnaksi. Tällainen kokemus voi olla esimerkiksi nuoren onnistunut työharjoittelujakso työssä, jossa nuori voi hyö- dyntää käytännön taitojaan ja henkilökohtaisia ominaisuuksiaan vaikkapa kiinteistön- hoidon ripeyttä vaativissa työtehtävissä.

Peavyn (2004; 2006) sosiodynaaminen ohjaus pohjautuu ajatukseen konstruktivisesta nykyhetkestä. Se yhdistää kolme elementtiä: tämän hetken realiteetit, mahdollisuudet ja kuvitellut tulevaisuudet ja samanaikainen epärealistisen kuvittelun ja toisaalta itsensä avuttomana näkemisen vastustaminen. Myös sosiodynaamisessa ohjauksessa, kuten ratkaisukeskeisessä työskentelytavassa, yksilöitä autetaan eteenpäin tämän omia vah- vuuksia ja voimavaroja kehittäen. (Peavy 2006: 27.) Auttaminen perustuu siihen mitä voidaan konstruoida, oppia ja toteuttaa – ei siihen, mikä on vialla, puutteellista tai mah- dotonta (Peavy 2006: 27). Sosiodynaaminen ohjausprosessi muodosta tehostetun oppimisympäristön, jossa itsensä luomisen prosessi pääsee etenemään. Nuorten kun- touskurssilla käytetään erilaisia toiminnallisia ja luovia menetelmiä, joiden avulla nuori voi kartoittaa omia vahvuuksiaan ja kehittämisen alueitaan. Tavoitteena on, että jokai- nen nuori voisi löytää itselleen ominaisen tavan oppia huolimatta mahdollisista oppi- misvaikeuksista tai oppimiseen liittyvistä kielteisistä kokemuksista.

Eniten ohjauksessa saadaan aikaan, kun ohjattavan ja ohjaajan välille muodostuu vuo- rovaikutuksellinen, yhteistyötä korostava ja neuvotteluun perustuva suhde. Sekä ohjat- tava että ohjaaja ovat aktiivisia tietäjiä ja kumpikin tietää parhaiten, mutta eri asioita. (Peavy 2006: 55–56.) Nuorten kuntoutuskurssilaisten kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että

ohjaaja luo oppimiselle hyvät olosuhteet ja nuori on asiantuntija omien asioidensa suhteen suhteen. Esimerkiksi nuoren elämässä ja arjessa voi olla asioita, jotka estävät häntä saavuttamasta ammatillisia tavoitteitaan työn tai koulutuksen suhteen. Näitä voi olla oppimisvaikeudet, arjen taitojen puute tai epäsäännöllinen päivärhythmi. Nuori saa ohjaajalta tietoa erilaisista koulutusvaihtoehdoista ja ohjausta arjen- ja elämänhallintaan, mutta asettaa itse tavoitteensa ja aikataulunsa elämänsä suunnittelussa ja muutosprosessissa. Kun nuori kokee tulevaisuutta kuulluksi, hän voi kommentoida myös ohjaajan ehdotuksia. Nuoren on helpompi kohdata mahdolliset epäonnistumiset ja pettymykset tavoitteiden saavuttamisessa, mikäli ohjaus perustuu realistiseen tietoon, mutta nuorta arvostavasti ja kunnioittaen. Joskus nuorella voi olla toiveena suorittaa työharjoittelu sellaisen työn parissa, joka ei sovellu hänelle terveydentilansa vuoksi tai jossa työn vaatimustaso on nuoren tietoihin ja taitoihin nähden liian korkea. (Vänskä ym. 2011: 82.) Luottamuksellisessa ohjauksessa ja tuettuna nuori voi kokeilla rajojaan epäonnistumista ja virheitä pelkäämättä.

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millaisia ovat nuorten kokemukset ammatillisesta kuntoutuskurssista. Lisäksi tavoitteena oli saada nuorilta ehdotuksia toiminnan kehittämiseen. Opinnäytetyöllä pyritään saamaan monipuolista tietoa kuntoutustoiminnan sisällöstä, toteutuksesta ja sen merkityksestä asiakkaalle ja hänen kuntoutumiselleen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä olivat:

1. Millaisia ovat nuorten kokemukset kuntoutuksesta?
2. Miten toimintaa voidaan kehittää nuorten kokemusten perusteella?

6.2 Kohderyhmä

Opinnäytetyön aineiston muodostaa yhdeksän nuoren haastattelu. Nuoret ovat osallistuneet kuntoutuskurssille vuosina 2012–2013 Kiipulan eri toimipisteissä Etelä-Suomen alueella. Nuorten asuinalueet ovat pääkaupunkiseutu, Päijät-Häme, Kanta-Häme ja Pirkanmaa. Tarkempia asuinpaikkakuntia ei ole opinnäytetyössä tuotu esille nuorten anonymiteetin suojaamiseksi. Haastatteluun osallistui 10 nuorta, mutta yksi nuori perui haastattelun työesteiden vuoksi.

Koska nuorten kuntoutuskurssit ovat Kelan järjestämää ja korvaavaa kuntoutuspalvelua, tarvittiin tutkimuslupa Kelan Terveysosaston Kuntoutusryhmästä ja Kiipulan ammattiopistosta. Tutkimuslupa saatiin Kelasta 18.6.2013 ja Kiipulan ammattiopistosta 10.6.2013. Opinnäytetyön tekijä esitteli nuorten kuntoutuskurssien henkilöstölle suunnitelman työn tavoitteista, tutkimustehtävästä ja siitä, miten aineisto kerätään. Näiden tietojen perusteella kouluttajat pohtivat asiakkuuksistaan nuoria, jotka sopisivat haastatteluun. Haastatteluun haluttiin saada nuoria, joiden kuntoutusprosessit olivat edenneet eri tavoin, ja joiden kuntoutuksen jälkeinen toiminta vaihteli toisistaan.

Kun haastatteluun sopiva nuori oli tunnistettu, nuorelle tuttu kouluttaja otti tähän yhteyttä ja kysyi hänen halukkuuttaan osallistua haastatteluun ja saako opinnäytetyöntekijä olla häneen yhteydessä. Mikäli hän suostui haastatteluun ja yhteydenottoon, kouluttaja kertoi nuorelle, että opinnäytetyöntekijä on häneen yhteydessä puhelimitse. Tämän jälkeen opinnäytetyöntekijä sopi vapaaehtoisten osallistujien kanssa haastattelun toteutuksesta. Puhelinkeskustelussa käytiin läpi seuraavat asiat: nuorelle kerrottiin opinnäytetyön tarkoituksesta, prosessin eri vaiheista sekä siitä, miten haastatteluun osallistujan tunnistamattomuus varmennetaan ja miten tuloksia käytetään. Lisäksi kerrottiin, että haastattelut nauhoitetaan ja että ne tehdään Kiipulan toimipisteessä, samassa paikassa missä nuori kävi kuntoutuskurssilla.

Eettiset näkökohdat huomioitiin haastateltavien nuorten valinnassa seuraavasti: Nuoret valikoituvat Kiipulan eri toimipisteistä, jolloin heitä ei voida tunnistaa tietyn paikkakunnan johdosta. Koska opinnäytetyöntekijä on työskennellyt nuorten kuntoutuskurssilla kouluttajana, luotettavuuden kannalta oli tärkeää rajata pois nuoret, joiden omaohjaajana tämä on ollut.

6.3 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkittavana kohteena ovat nuorten kuntoutuskurssin nuorten kuntoutusprosessit. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastatteleamalla kuntoutuskurssille osallistuneita nuoria. Tarkastelun kohteena on nuorten kuntoutuskurssin asiakkaiden kuntoutusprosessi, kokemukset ja saatu hyöty kuntoutuksesta. Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin haastattelu, koska menetelmän avulla voidaan saada kuntoutusasiakkaiden ääni kuuluviin. Osallistumalla haastatteluun nuoret kuntoutajat voivat kertoa kokemuksistaan, vaikka prosessi on päättynyt heidän osaltaan.

Haastattelu soveltuu käytettäväksi silloin, kun halutaan korostaa, että ihminen on nähtävä tutkimustilanteessa subjektina, merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena, sijoittaa haastateltavan puhe laajempaan kontekstiin, tai kun ennalta tiedetään tutkimuksen aiheen tuottavan monitahoisia ja moniin suuntiin viittaavia vastauksia. (Hirsijärvi – Hurme 2010:35.)

Haastattelun etuna on joustavuus. Kysymykset voidaan esittää tutkijan aiheelliseksi katsomassaan järjestyksessä. Lisäksi haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymykset, tarkentaa ja selventää kysymyksiä ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. (Tuomi – Sarajärvi 2013: 73.). Toisaalta haastattelijalta tarvitaan taitoa, kokemusta ja koulutusta, jotta tilanne olisi joustava ja vastaajia myötäilevä. Haastatteluun liittyy myös rajoitteita ja mahdollisia virhelähteitä. Ihmisillä on taipumus antaa vastauksia, jonka uskoo olevan sosiaalisesti hyväksyttyjä ja noudattavan yleisesti hyväksyttyjen vastaus-ten linjaa. Haastattelija saattaa myös johdattelemalla vaikuttaa saatuihin vastauksiin tai tutkimustuloksiin. Lisäksi haastattelussa käytetyt ilmaisut tai käsitteet voivat olla tutkit-tavalle vieraita tai tämä ei ymmärrä kysymystä lainkaan. Toisaalta on hyväksyttävä ajatus laadullisen tutkimuksen kohde ja sen ilmeneminen laajemmin ja ainutkertaisena. Absoluuttista, kaikille yhteneväisesti näyttäytynyvää todellisuutta ei ole mahdollista toteut-taa. (Puusa 2011: 78.)

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluna tiettyjen keskeisten teemojen mukaisesti. Hirsjärven ja Hurmeen (2010) mukaan teemahaastattelussa haastattelun sisältöä suunniteltaessa ei laadita kysymysluetteloa, vaan teema-alueuuttelo. Teema-alueet ovat niitä alueita, joihin haastattelukysymykset kohdistuvat. Teema-alueiden tulisi olla väljiä, jotta tutkittavan ilmiön rikkaus ja moninaisuus paljastuu mahdollisimman hyvin. Toisaalta kysymysmuotoja tulee hahmotella ja kohdentaa niin pitkälle, että saadaan tarvittavaa ja keskeistä tietoa. (Hirsjärvi – Hurme 2010: 47–48, 65–67, 103.)

Haastattelun teemat pohjautuvat kuntoutuskurssille asetettuihin yleisiin tavoitteisiin sekä Kiipulan ammattiopiston nuorten kuntoutuskurssin toteutusohjeeseen. Lisäksi haastattelun teemat rakentuvat kuntoutuksen ekologiseen paradigmaan. Teemallisten yksilöhaastattelujen runko on esitelty liitteessä 1. Haastattelutilanteessa haastattelijan on tärkeää löytää arkikielinen tapa ilmaista asioita sekä käyttää vastaajien sanaston mukaisia ilmaisuja. Kysymysten tulisi olla helposti ymmärrettäviä ja lyhyitä. Teema-haastattelussa kysymyksiä ei laadita tarkasti ennakoon. (Hirsjärvi – Hurme 2010: 103, 105, 106.) Tässä opinnäytetyössä käytettiin haastattelutilanteessa lisäksi konkreettisia haastattelukysymyksiä, joiden laatimisessa pyrittiin huomioimaan nuoret vastaajina.

6.4 Haastattelut

Haastattelut tehtiin Kiipulan ammattiopiston eri toimipisteissä Etelä-Suomen alueella 17.6.–15.10.2013. Ennen haastattelua nuori sai luettavakseen tutkimustiedotteen (liite 3), jonka jälkeen hän allekirjoitti suostumuslomakkeen (liite 4). Nuorelle kerrottiin, että hän voi halutessaan kieltäytyä haastattelusta. Nuorille ei annettu etukäteen haastattelun teema-alueita eikä kysymyksiä, koska etukätestiedon ei haluttu suuntaavan tai rajaavan nuorten ajatuksia ennakkoon (vrt. Puusa 2011: 76–77).

Haastattelut tehtiin toimipisteiden luokkatiloissa arkipäivisin klo 8-16 välisenä aikana. Ennen varsinaista haastattelua nuorille oli tarjolla välipalaa ja kahvia. Yhteisen kahvihetken aikana haastatteli pyrkii luomaan rennon ja avoimen ilmapiirin, jotta nuoren mahdollinen jännitys lieventyisi. Nuoret saivat haastattelun jälkeen elokuvalipun. Haastattelut nauhoitettiin, lisäksi haastattelun aikana tehtiin muistiinpanoja. Nämä muistiinpanot oli tarkoitettu litteroinnin avuksi ja niihin kirjattiin haastattelun päivämäärä ja paikkakunta sekä haastateltavan ikä ja lähtötilanne. Kukaan nuorista ei kieltäytynyt nauhoittamisesta eikä nauhurin läsnäolo tilanteessa vaikuttanut häiritsevän nuoria.

Haastattelut eivät olleet yhdenmukaisia, vaan ne vaihtelivat tilanteen ja nuoren vireystilan mukaan. Mikäli nuori vaikutti jännittyneeltä tai keskittyminen haastatteluun herpaantui, pidettiin tauko ja puhuttiin haastattelun ulkopuolisista asioista, kuten musiikista, tietokonepeleistä ja harrastuksista. Usein tämä auttoi ja haastattelua jatkettiin uusin voimin. Mikäli nuori ei ymmärtänyt, mitä häneltä kysyttiin, pyrittiin asia muuttamaan arkikielelle tai käyttämään nuorelle tutumpaa ilmaisu tai käsitettä. Tavoitteena oli, että jokainen nuori voisi jollain tapaa kertoa kokemuksistaan omalta kohdalta. Kaikki haastatteluun osallistuvat nuoret vaikuttivat motivoituneilta sekä kokevan haastattelutilanteen tärkeäksi. Tämä näyttäytyi haastattelijalle siten, että he esimerkiksi kertoivat ilahuneensa kun heihin oltiin oltu yhteydessä ja tiedusteltu halukkuutta osallistua haastatteluun. Lisäksi nuoret sanoivat tulevansa kurssipaikkaan aina mielellään ja tapaavansa tuttuja ohjaajia.

Haastatteluiden keskimääräinen kesto oli 40 minuuttia. Lyhin haastattelu kesti 27 minuuttia ja pisin tunnin. Litteroitua aineistoa kertyi 87 sivua (fonttikoko 10, riviväli 1).

6.5 Aineiston analysointi

Opinnäytetyön aineiston analysoinnissa edettiin pääosin aineistolähtöisesti, mutta aineistosta etsittiin ilmaisuja ja käsitteitä myös teoriaohjaavasti kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (vrt. Puumalainen ym. 2009: 41; Sarajärvi – Tuomi 2013:110–111.) Liitteessä 2 on esitetty kokonaisuudessaan abstrahoinnin eteneminen ryhmittelystä pääluokkien muodostumiseen.

Aineiston analysointi aloitettiin aukikirjoittamalla haastatteluaineisto tekstiksi sana sanalta (litterointi). Sekä haastattelijan että haastateltavan puheenvuorot litteroitiin. Tämän jälkeen aloitettiin aineiston lukeminen ja sisältöön perehtyminen. Aineistoa luettiin monta kertaa kirjatun muistiinpanoja ja alustavia havaintoja tarkoituksena muodostaa kokonaiskuva aineistosta. (vrt. Puusa 2011: 120–121.)

Seuraavaksi aineisto järjestettiin teemoittain, jotka rakentuivat aineiston keruuvaiheessa suunniteltujen teemojen varaan. Aineistosta etsittiin nuorten antamia kuvauksia, tapahtumia ja eri merkityksiä kokemuksistaan kuntoutuksessa. (vrt. Puumalainen ym. 2009: 41.) Haastattelurunkoa mukailleen muodostui seitsemän teemaa, jotka nimettiin työnimillä: ”kuntoutustarve”, ”tavoitteet”, ”vertaistuki”, ”oppiminen ja hyödyt”, ”mutkat matkalla”, ”ohjaus ja tuki” sekä ”kehittämisisädeat”. Jokaisesta litteroidusta haastatteluaineistosta poimittiin teemaan liittyvä kohta ja sijoitettiin se teeman alle (aineiston teemoittelu). Kaikki teemaa koskevat ilmaisut, vastaukset ja kommentit etsittiin ja koottiin käyttäen erivärisiä kyniä ja tehden merkintöjä ja alleviivauksia litteroituun aineistoon. Tässä vaiheessa aineistoa ei karsittu eikä mitään ilmauksia jätetty pois. Ilmaukset löytyivät eri puolilta yksittäisiä haastatteluja, joten tämä vaihe auttoi perehtymään ja pääsemään aineiston ”sisälle”. (vrt. Eskola 2010: 190.)

Teemoittelun jälkeen aineisto redusoitiin eli pelkistettiin. Teema-alueittain ryhmitelystä aineistosta etsittiin yksittäisiä alkuperäisilmaisuja kuvaamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Tarkoituksena oli löytää alkuperäisilmauksia, jotka kuvaavat nuoren kokemuksia kuntoutuskurssista. Nämä alkuperäisilmaukset pelkistettiin ja listattiin antamalla niille uusi ilmaus. Tällä tavoin käytiin läpi kaikki teema-alueet ja etsittiin niiden alta tutkimustehtävän kannalta olennaisia alkuperäisilmauksia. Pelkistettyjä ilmaisuja saatiin näin edeten yhteensä 21. (vrt. Tuomi – Sarajärvi 2013: 110.)

Aineiston ryhmittelyssä eli klusteroinnissa samaa asiaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin ja ne yhdistettiin luokaksi (alaluokka). Alaluokkien nimeäminen rakentui kuntoutuksen ekologisen viitekehyksen perustalle. Alaluokkia muodostui seitsemän: kuntoutuksen käynnistämisen peruste, toiminnan tavoite, voimavarojen vahvistuminen ja oppiminen, sosiaalisten taitojen kehittyminen, itsetunnon vahvistuminen, uusien mahdollisuuksien luominen ja ympäristön mahdollisuuksien tutkiminen ja kehittäminen. (Tuomi – Sarajärvi 2013: 111; Kuntoutuksen tutkimuksen kehittämisohjelma 2004; Karjalainen 2004; Järvikoski – Härkäpää 2011: 51.)

Aineiston alaluokiksi ryhmittelyn jälkeen pyrittiin löytämään tutkimustehtävän kannalta olennaista tietoa ja muodostamaan edelleen alaluokista yläluokkia (aineiston abstrahointi). (Tuomi – Sarajärvi 2013: 112.) Luokituksia yhdisteltiin niin kauan, että saatiin kaksi pääluokkaa, jotka muodostavat yhdistävän luokan nuoren kokemuksille kuntoutuskurssista. Nämä pääluokat ovat: *Työssä ja arkielämässä selviytymisen tukeminen* ja *Osallisuuden kokemuksen lisääntyminen*.

7 Nuorten kokemuksia kuntoutuskurssista

7.1 Haastatteluihin osallistuneiden nuorten taustatiedot

Haastatteluihin osallistui yhdeksän nuorta. Nuorten asuinalueet ovat pääkaupunkiseutu, Päijät-Häme, Kanta-Häme ja Pirkanmaa. Nuorilta kysyttiin taustatietoina ikä ja pääasiallinen toiminta haastatteluhetkellä. Nuorilta kysyttiin, mikä oli tämän pääasiallinen toiminta haastatteluhetkellä. Tätä kysyttiin siksi, että sen avulla saatiin koottua tietoa siitä, millaisissa erilaisissa tilanteissa nuoret ovat kuntoutuksen päättyessä.

Nuorilta ei tiedusteltu heidän hakudiagnoosiaan, sairaushistoriaa tai koulutus- ja työtaustaa. Nämä tiedot eivät olleet tutkimustehtävän kannalta olennaisia ja toisaalta haastattelutilanteesta haluttiin näin tehdä mahdollisimman luonteva. Edellä mainittujen asioiden kysymisen ajateltiin ”lukitsevan” nuoren ajatuksia ja ohjaavan vastauksia ja niiden tulkintaa tiettyyn, diagnoosin määrittelemään suuntaan. Taulukossa 3 on esitelty haastateltujen nuorten iät ja taustatiedot. Nuorten erisnimet on muutettu peitenimiksi.

Taulukko 3. Haastatteluihin osallistuneiden nuorten iät ja taustatiedot.

Nimi	Ikä	Nuoren pääasiallinen toiminta haastatteluhetkellä	Asuintilanne
Milla	23–26	Osa-aika työssä, lukio-opinnot aikuislukiossa	avoliitossa
Sami	19–21	Työtön	asuu yksin
Jenni	19–21	Työtön	avoliitossa
Jani	19–21	Aloittaa toisen asteen opinnot syksyllä 2013	asuu yksin
Henna	19–21	Aloittaa toisen asteen opinnot syksyllä 2013	avoliitossa
Tarja	23–26	Palkkatukityö, oppisopimuskoulutus	asuu yksin
Lasse	23–26	Jatkaa keskeytyneitä opintoja syksyllä 2013	soluasunnossa
Minttu	23–26	Palkkatukityö, oppisopimuskoulutus	avoliitossa
Mika	23–26	Työtön	asuu vanhempien kanssa

Haastateltavista enemmistö (5) kuului ikäryhmään 23–26, naisia oli viisi ja miehiä neljä. Enemmistö nuorista (6) opiskeli, oli aloittamassa tai jatkamassa syksyllä 2013 opintoja tai oli oppisopimuskoulutuksessa. Kolme nuorta oli työttömänä. Nuorista neljä asui avo- tai aviokumppanin kanssa, yksin asui kolme, yksi kämppekaverin kanssa ja yksi nuori asui vanhempien kanssa.

Tulosten esittelyn yhteydessä käytetään aineistolainauksia, joiden tavoitteena on tuoda esille monipuolista tietoa nuorten kokemuksista kuntoutuksesta. Haastateltavien nuorten tunnistettamattomuuden vuoksi lainauksista on poistettu paikkakuntien, koulujen ja työpaikkojen nimet. Lisäksi ohjaajien nimet on poistettu.

7.2 Kuntoutuksen käynnistämisen peruste

Kuntoutuksen käynnistämisen perusteena nuorilla oli ammatillisen tulevaisuuden selvittäminen. Nuoren opinnot olivat keskeytyneet tai ne eivät olleet edenneet terveydellisten syiden vuoksi Kuntoutuskurssin avulla haluttiin rytmiä ja jäsenystä arkeen. Nuoret toivat esille epäsäännöllisen päivärytmin vaikuttavan moneen asiaan; sen koettiin alentavan omaa työkuntoa ja rajoittavan sosiaalista elämää. Elinpiirin laajeneminen kotoa ja sosiaalisten taitojen harjaannuttaminen oli monen nuoren peruste kuntoutuksen käynnistämiseksi. Toisaalta nuori kertoi tarvitsevänsä tukea oman alan löytymiseen ja tietoa työelämästä. Työharjoittelun avulla haluttiin saada työkokemusta ja kiinnittyä työelämään.

Päivärytmi ja tota se että saa kokeilla voimia se oli mun tavoite ja sit se et vähän selkiytyis et mitä mä nyt sit lähen tekee, mitä täst eteenpäin ja et mä saisin kokeilla voimiani ja saisin sitä uskoa itseeni. Milla

Noo, vähän sillai kun et tässä on ollut pitkäaikaistyöttömyyttä niin mä tiesin työharjoittelusta niin mä ajattelin, et jos saisin työharjoittelun kautta ankuroituksensa vähän jonnekin. Tarja

Lähes kaikki nuoret olivat hakeutuneet kuntoutukseen erilaisten ohjaavien palveluiden kautta. Tällaisia olivat hoitotahot (mielenterveystoimistot, psykiatrian poliklinikat ja opiskelijaterveydenhuolto), työvoimanpalvelukeskukset sekä työpajat ja toimintakeskukset.

No mun tukihenkilö ehdotti tätä et ku mul meni lukio vähä ei silleen nii nappii ni jouduin lopettaa sen... saisi aikaa ja niiku jotain tukee ja työökemustaki siit työharjoittelujaksolta.
Sami

Tavoitteenasettelusta kertoessaan nuoret vastaukset olivat vaihtelevia. Monet nuoret muistivat täyttäneensä erillisen lomakkeen, johon tavoitteita kirjattiin, osa taas kertoi täsmällisesti omat tavoitteensa numeraalisessa järjestyksessä.

Mä luulen, et mä tempasin ne aika tuulesta siinä. Et en sillai harrastanut mitään syvällisempää pohdiskelua siinä. Mitähän mä siinä oisin vastannut...niin, no jos työkunnon saisi palautettua, niin se ois ihan kiva. Sillai mä taisin vastata.
Lasse

Sehän oli se lomake. Mullahan tuli se alan löytäminen se ykköstavoite. Ei me ainakaan siihen lappuun laitettu muita.
Jani

Kun nuorilta tiedusteltiin näiden tavoitteiden toteutumista, lähes kaikki kertoivat olleensa tyytyväisiä, siihen, että olivat saaneet ”suoritettua kurssin”. Päivärytmin löytyminen ja työharjoittelujaksosta selviytyminen ilman keskeytystä tuntui merkittävältä saavutukselta itsessään.

7.3 Voimavarojen ja itsetunnon vahvistuminen sekä sosiaalisten taitojen kehittyminen

Haastateltavista nuorista kaikki toivat esille muutoksia asioita, joissa huomasivat tapahtuneen edistystä tai muutosta. Tällaisia olivat toisaalta käytännönläheiset ja nuoren arkeen vaikuttavat asiat kuten päivärytmin selkiytyminen tai asioiden hoito (esimerkiksi laskujen maksaminen, viranomaisasiointi, kodinhoito). Erityisesti normaalin päivärytmin löytyminen vahvisti monen nuoren voimavaroja.

... Siis mul oli niiku rytmi iha sekasin että mä saatoinkin mennä nukkuu vaikka 5 aamulla ja herätä joskus iltapäivällä että oli semmonen vähän niiku epäihmismäinen se rytmi et nyt tuntuu iha niiku oikeelta ihmiseltä. Henna

Nuorten kertoivat oppineensa työelämästä ja saaneensa tietoa erilaisista palveluista. Vaikka asia ei aina vaikuttanut kiinnostavalta, koettiin saatu tieto hyödylliseksi kuntoutuksen edetessä ja opitut asiat palasivat mieleen työharjoittelussa tai myöhemmin kuntoutuksen jälkeen.

No varmaan ehkä semmonen että tota itellä ainaki vähä tuntu ja varmaan niillä muilla ryhmäläisillä että vaikka ne jotku aiheet tuntuu sellasilta vähän pitkäveteisiltä mutta sitte ku jaksaa vaa kuunnella ja käydä niitä läpi ni sitte kyllä huomaa että niistä on jotain oikeesti hyötyä, että ei ne ollu vaa mitää turhanpäiväsiä asioita... Joo että jotku asiat tuli siellä ja sit ku meni työharjoitteluun ni tuli et tästähän puhuttiin. Jenni

Et tääl tuli semmosia hyviä eväitä. En mää osaa vielä kertoa et miten. Ne on istutettu tonne päähän, mut ne ei oo vielä niinku kasvanu. Minttu

Haastatteluissa nuoret toivat esille, että kuntoutuksen myötä tuli säännöllisen päivärhythmin lisäksi mielekästä tekemistä arkeen ja syy lähteä liikkeelle kotoa. Vaikka kuntoutuksessa oli vastoinikäymisiä esim. työharjoittelupaikan löytämisessä tai keskeytymisen uhka terveydellisten syiden vuoksi, nuoret kokivat voimavarojensa lisääntyneen kurssin aikana. Tämä oli tärkeää varsinkin kotona vietetyn työttömyysjakson jälkeen.

Ja se, et oli jotain, et oli ylipäättänsä jotakin...Kun työttömyys on sellasta, et vaikka saa käyttää aikaa miten huvittaa, niin kuitenkin sitä jossain vaiheessa lipsuu. Vaik ois kuinka sääntillinen, niin jossain vaiheessa sitä vaan lipsuu. Ja niistä työttömyyspäivistä tulee sellasia pötköjä. Et se oli hyvä et kurssi tarjosi sitä säännöllisyyttä, et menee jonnekin, tekee siellä jotakin ja tulee himbeen-tyylistä. Tarja

Kaikki haastateltavat nuoret pitivät tärkeänä ryhmän merkitystä omalle kuntoutukselleen. Monet nuoret kertoivat ryhmässä toimimisen olleen tärkeä ja korjaava asia, varsinkin jos nuori oli kokenut koulukiusaamista. Nuoret kertoivat muutoksesta, jota oli tapahtunut kuntoutuksen aikana; rohkeus kommunikoida ja ilmaista itseään ryhmässä siirtyi myös kurssin ulkopuolelle.

...Ja mä huomasin itessänikin semmosii asioita mitä mä en tienny, et miten mä vaikka toimin ryhmässä, et mul ollut se jotenki se käsitys itsestäni hiljasena ja vetäytyvänä ja tota sit mä huomasin tossa ryhmässä et mä olin yksi suulaimpia. Milla

Ryhmässä toimiminen oli nuorten mukaan myös haasteellista. Erilaisten persoonallisuuksien kohtaaminen ja vuorovaikutustilanteet hämmensivät ja kuormittivat. Toisaalta nuorten kokemuksen mukaan ne myös kehittivät sosiaalisia taitoja ja ristiriitailanteista selviäminen vahvisti itsetuntoa.

No se ensimmäinen viikko oli semmosta kun mä kattelin sitä porukkaa, et ei vittu tää on hiljasta, et mitä mää teen täällä. Mä olin se takapulpetin apina kirjaimellisesti. En pysy paikallani ja heilun ja huojun. Nii ei ollu ketään muuta sellasta. En tuu viihtyy, ei tuu mitään. Mulle huudetaan et oo hiljaa, istu paikallas, älä liiku. Mut sieltä löyty sitten samanhenkinen, joka sattuu asuu muutaman sadan metrin päässä sopivasti. Nii se ehkä helpotti sitte, et oli kuitenkin sit joku, joka ymmärsi et ei pysty istuu. Tai se tiesi, et missä kohtaa piti sanoo, et meetkö nyt tupakalle. Se oli tuki ja turva. Mut kyllä ne sit muutkin pikkuhiljaa puhkes kukkaan. Et kauheen semmosta jäykkää oli. Esimerkiksi insinöörejä kohtaan mulla oli semmonen, et ne ei osaa kävellä ja syödä purkaa samalla -asenne. Minttu

Nuoret myös kuvasivat uusia asioita kohtaan tuntemaa jännittämistä ja pelkoa. Tällaisia olivat esimerkiksi vuorovaikutustilanteet ryhmässä ja työnhaun yhteydessä tai kurssi-paikasta kauemmaksi suuntautuvat retket. Oman mukavuusalueen ulkopuolella olo ei ollut aina helppoa, mutta vaikeuksien kohdatessa pidettiin ohjaajan tukea tärkeänä. Nuoret olivat kokeneet ohjaustilanteissa luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin, vaikka lähtökohdiltaan tilanteet saattoivat olla erilaisia.

... Niiku siinä vaiheessa ku mä mietin tänne hakemista mä kävin ohjaajan kans juttelemassa ni pystyttiin puhumaan jotenki asioiden oikeilla nimillä ja pystyin kerton omasta tilanteestani ja historiastani...et kyl mul tuli semmonen olo jo ihan ensimmäisinä päivinä tääl kurssilla et mult ei odotetakaan et mä oon 110 %

Milla

... Nii meil ei oikein noi kemiat mätsännyt...kun mulla on liikaa virtaa ja välillä kun on se oma ongelma, niin sit keskusteltiin semmosista aihealu-eista, mistä mää en halunnu keskustella. Nii mä lähin pois. Sit sitä vaihet-tiin ohjaajaa, niin sit se toimi. Minttu

Ohjaaja nähtiin taustalla ohjaavana ja tukevana aikuisena, joka oli käytettävissä tarvittaessa. Ohjaajalta saatiin apua toisaalta konkreettisissa asioissa, kuten viranomaisasi-oinnissa tai työhakemuksen teossa. Ohjaaja oli myös ”totuudentorvi”, joka otti esille vaikeita ja kipeitäkin asioita. Vastapainoa näissä tilanteissa toi ryhmä, jossa nuoren

sanoin ”huomasi, että muilla ihmisillä on samankaltaisia ongelmia”. Nuoret kertoivat saaneensa kuntoutuskurssilta ystäviä, joiden kanssa olivat tekemisissä vielä kurssin päättymisen jälkeen.

7.4 Ympäristön mahdollisuuksien tutkiminen ja kehittäminen sekä uuden luominen

Työharjoittelun kautta nuoret kertoivat saaneensa uutta tietoa toisaalta työelämästä yleisesti, mutta myös omista työllistymisen mahdollisuuksistaan. Arkipäivät oikeassa työympäristössä olivat opettavaisia ja vahvistivat omaa nuoren aikuisen identiteettiä. Nuoret kertoivat myös epäonnistumisista ja pettymyksistä työharjoittelussa, jonka muistelu ja käsittely tuntuivat vaikealta vielä kuntoutuksen jälkeenkin. Myös ympäristön odotukset ja ennakkokäsitykset aiheuttivat paineita.

Noh täl hetkel on semmonen jotenki epävarma tunne.. ku ei tiää mitä teke ja ku sit ei jotenkaa pysty tekee sitä mitä haluaa, tavallaa mul on vähä paineita siitä... ku kuitenkin on ihmisii joil on odotuksii ja tälle ku toi lukio meni vähä tollee, et se on sama ku epäonnistuu. Sami

Oli semmonen, et ei tästä kyllä mitään tuu ku, pitää kuntoutuskurssin kautta mukamas mennä töihin. Nii oli hirveitä ennakkoasenteita, et mikä on kuntoutuskurssi ylipäättänsä. Et hirveesti ei oo informaatiota ihmisillä, et mikä se on. Minttu

Ennen kurssille tuloa suunnitelmissa ollut ammatti tai koulutusaste ei kuntoutuksen edetessä vaikuttanut enää soveltuvalta. Haaveiden kariutuminen aiheutti pettymyksen ja epävarmuuden tunteita, mutta ne saattoivat muuttua myös voimavaraksi ja avata uusia ajatuksia ja näkökulmia. Ammatilliset suunnitelmat selkiytyivät ja realisoituivat, uusia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia etsittiin.

Nuoret pohtivat omia valintojaan esimerkiksi työharjoittelupaikan valitsemisessa ja pohtivat olivatko valinnat olleet esimerkiksi oma työllistymisen kannalta järkeviä. Osa nuorista kertoi ajattelevansa kuntoutuksen jälkeen asioista eri tavalla. Tähän nuorten kertoman mukaan vaikuttivat kuntoutuksessa saatu tieto eri koulutusvaihtoehtoista, mutta erityisesti ohjauskeskustelut omaohjaajan kanssa sekä erilaiset oppimiseen ja ammatinvalintaan liittyvät testit.

Hmm mä luulen et ku me puhuttiin sen omaohjaajan kanssa, mä ensin aattelin et mä haluaisin tota niiku ompelijaksi, mutta se ei sitten kauheesti niiku työllistä, että päivähoitoalalla kuitenkin on paljon suurempi mahdollisuus päästä töihin, niin tota öö ohjaaja ehdotti että jos vaikka myöhemmin sitte käyn niitä ompelijan opintoja ja nyt sitte keskittyy siihen että tavallaan niinku varmasti saa töitä.

Jenni

No ainaki henkilökohtasesti mun ois pitäny miettii sitä työharjotteluu etten ois ollu kaikkii niitä työharjottelujaksoja siel kaupassa et jos ois ollu muisakin ni ois saanu vähä enemmän niinku näkökulmia.

Sami

Nuorilta tiedusteltiin heidän lähiympäristön tukea kuntoutuksen aikana. Kaikki nuoret olivat kertoneet läheisilleen kuntoutuksesta ja he kertoivat sen olleen tärkeä asia. Nuoret olivat saaneet tukea lähinnä omilta kumppaneiltaan, vanhemmilta ja isovanhemmilta, mutta myös kavereilta. Yksi nuorista ei pitänyt kuntoutus-sanasta, koska hän koki sen leimaavaksi ja termi ei ollut hänen mielestään laajasti tiedossa.

7.5 Ehdotukset kuntoutuskurssin kehittämiseksi

Kysyttäessä nuorten ehdotuksia kurssin kehittämiseksi, suurin osa kertoi olleensa pääosin tyytyväisiä kuntoutukseen. Nuoret sanoivat monen asian olevan kunnossa ja toimivan hyvin nykyisellään, eivätkä esittäneet merkittäviä muutos- ja kehittämistoiveita. Moni kertoi kuntoutuskurssista saadun hyödyn olleen henkilökohtaisesti niin merkittävää, että ei pitänyt tarpeellisena tai ei halunnut arvioida kuntoutuksen sisältöä.

Joo, se oli enemmänkin se täällä oleminen kun se mitä täällä puhuttiin.

Lasse

Myönteisenä asiana pidettiin kurssin jaksottaisuutta, jossa lähijaksot kurssipaikalla ja työharjoittelussa vuorottelivat. Lähijaksoja nuoret kuvasivat tärkeiksi; niillä tapasi muita ryhmäläisiä ja sai tukea ja ohjausta työharjoitteluun ja kuntoutumiseen.

Monet nuoret toivoivat asioita käsiteltävän entistä enemmän toiminnallisesti ryhmässä, koska kaikille oli jäänyt mukavia muistoja yhdessä tekemisestä. Nuoret kertoivat vaikeudesta istua paikallaan ja seurata luentotyyppistä ohjelmaa. Toisaalta osa nuorista ei pitänyt tätä ongelmana, vaan kertoivat olleensa tyytyväisiä, kun saivat konkreettista

tietoa perinteisin keinoin, esim. power point-esityksenä. Nuoret toivoivatkin, että toiminnallista ja luentotyyppistä ohjelmaa olisi tasaisesti vaihdellen päivän aikana, jolloin jaksaisi pysyä mukana paremmin. Nuoren sanoin, ”kuuden tunnin teorialöpinöitä ei saisi olla lainkaan”. Tässä asiassa pidettiin tärkeänä yksilöllisten ominaisuuksien ja tavoitteiden huomioimista, jolloin päivän aikana voi valita itselleen sopivan tavan osallistua ohjelmaan.

Joo, sitten mä kans että voikohan tätä räätälöidä vähän enemmän, koska kun tosiaan kuten aiemmin sanoin, niin muahan jossakin vaiheessa kylästytti näitten ammatinvalintakaavakkeiden täyttäminen, koska mä tiesin mitä mä halusin

Tarja

No me esimerkiksi kerrottiin omasta ittestämme semmonen esitelmä. Te-kiks muut sen leikkaamalla lehdestä? Joo, mä tein tietokoneella. Esimerkiks se, että mä oon tekniikkaihminen. Näytät mulle lehtee, nii mä en ymmärrä yhtään mikä se on. Miten päin tätä käytetään, ei. Et antais ihmiselle mahdollisuuden tehdä niinku mulle et mä tein tietokoneella. Mun annettiin istuu siinä koneella, se oli siinä mun naaman edessä. Nii mä pysyin paikallani, ja silti mä kuulin. Et niinku antaa ihmisille se oma tila. Et kaikki ei pysty istuu paikalla. Kun...et vaikka tehtäis jotain, hitto, piirretään puu. Nii samalla se täti voi kertoa, miten maksetaan velkoja pois. Et niinku tällaista. Et niinku käytännön tekemistä teoreettisesti.

Milla

Nuorten työskentelytavat tulivat esille toiveissa, jotka kohdistuivat kurssilla tehtäviin kirjallisiin harjoituksiin. Näissä toivottiin käytettävän tietokonetta, lisäksi toivottiin tehtävien olevan sähköisessä muodossa.

Nuoria mietitytti arjen hallintaan liittyvät asiat. Nuoret toivoivat kerrottavan enemmän kodinhoitoon liittyvistä asioista ja ehdottivat kurssisisältöön liitettäväksi peruskoulusta tuttuja kotitaloustunteja. Toisaalta myös tässä asiassa mielipiteet jakaantuivat; osa nuorista oli sitä mieltä, että kodinhoitoon liittyvien asioiden käsittely ei kuulu heidän mielestään ammatilliselle kuntoutuskurssille.

8 Johtopäätökset

Opinnäytetyössä tarkastelun kohteena ovat nuorten kuntoutuskurssin nuorten asiakkaiden kokemukset kuntoutuksesta ja siitä saatu hyöty. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millaisia ovat nuorten kokemukset ammatillisesta kuntoutuksesta. Lisäksi tavoitteena oli saada nuorilta ehdotuksia ja toiveita toiminnan kehittämiseen. Haastattelemalla nuoria saatiin selville näiden kokemuksia ja näkemyksiä kuntoutuksesta. Nuorten kokemuksen mukaan he saivat kuntoutuksesta tukea työssä ja arkielämässä selviytymiseen sekä uusia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja ammatillisen tulevaisuuden suunnitteluun. Voimavarojen ja itsetunnon vahvistumisen sekä sosiaalisten taitojen lisääntyessä kokemus osallisuudesta lisääntyi. Nuorten palautteen mukaan he toivoivat yksilöllisyyden huomioimista, toiminnallisuutta ja arkitaitojen harjaannuttamista.

Haastatteluun osallistuvien nuorten pääasiallinen toiminta haastatteluhetkellä vaihteli toisistaan. Sillä, oliko nuori töissä, työttömänä, kiinnittynyt tai kiinnittymässä opiskeluun, ei tulosten perusteella näyttänyt olevan vaikutusta kokemuksiin kuntoutuksesta. Myöskään nuoren iällä tai asuinpaikkakunnalla ei näyttänyt olevan vaikutusta tähän. Yhteisenä tekijänä vaikutti olevan nuoruus elämänvaiheena sisältäen tulevaisuutta koskevia päätöksiä, elämänsuunnittelua osittain myös ympäristön odotusten mukaisesti. Asuinpaikkakunta tai nuoren arjen toiminta haastatteluhetkellä merkittävämpää oli siirtymävaihe, jossa nuoret elivät. (Nurmi 1995: 265; Nivala 2007:90.) Tältä osin kuntoutuskurssille osallistuvia nuoria voidaan pitää yhtenäisenä ryhmänä kehitysvaiheeseen kuuluvine ominaispiirteineen.

Lähes kaikki nuoret kertoivat pohtineensa perusteita kuntoutukselleen yhdessä eri ammattilaisten kanssa. Nuoret mainitsivat esimerkiksi hoitotahojen sairaanhoitajat ja sosiaalityöntekijä, työvoimaohjaajat ja työpajaohjaajat. Tältä osin nuoren kuntoutuskurssille hakeutumisen voidaan katsoa rakentuneen hyvän kuntoutuskäytännön mukaisesti. Nuoren tilannetta tarkasteltiin eri järjestelmien ja palveluiden yhteistyönä, jolloin kuntoutus toteutui johdonmukaisena kokonaisuutena ja asetettuja tavoitteita voitiin saavuttaa. (Paltamaa ym. 2011: 35.) Nuorten tilanteeseen voitiin vaikuttaa kuntoutuksen avulla, eli nuorilla oli kuntoutuspotentiaalia. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 159–160.) Nuoren kuntoutuksen perusteiden ja käynnistämistarpeen selvittelyssä oli hyvän

kuntoutuskäytännön mukaista perustanaan yksilöllisyyden kunnioittaminen, oikea ajoitus ja ongelmien ja vahvuuksien tunnistaminen. (Paltamaa ym. 2011: 35.)

Vaikka kuntoutuskurssille osallistuvilla nuorilla oli kaikilla yksilölliset perusteensa kuntoutuksen käynnistämiseksi, huomioitavaa oli perusteiden samankaltaisuus. Lähes kaikki kertoivat arjen haasteiden, lähinnä selkiintymättömän päivärytmin tuomista haasteista. Elämänhallinnan ongelmat osoittautuivat haastattelujen perusteella olevan kuntoutuksen käynnistämisen perusteena yleisempää kuin ammatti- tai koulutusalan selvittäminen. Tämä tulos vahvistaa näkemystä, jonka mukaan erityisesti nuorten työelämään kiinnittymisenä ja opintojen keskeyttämisen syynä ovat usein elämänhallinnan ongelmat. Lisäksi niiden vaikutus on merkittävä nuoren työllistymisen, erilaisiin yhteisöihin kiinnittymisen ja osallistumisen kannalta.

Kuntoutuksen ekologisen paradigman mukaan nuoren työssä ja arjessa selviytymisen ongelmat eivät ole pelkästään yksilön vajavuuksia, vaan ne on nähtävä suhteessa tämän ympäristöön. Kuntoutuksen toiminnan aiheuttajana ei ollut nuoren vajavuus, vaan kuntoutuskurssilla ongelmaa lähdettiin pohtimaan nuoren ympäristöstä käsin. Nuoren kanssa pohdittiin, miten hän voisi paremmin jäsentää arkeaan ja millaista tukea esimerkiksi oma sosiaalinen verkosto voisi tarjota. Kun nuori sai tietoa esimerkiksi työpäivän vuorovaikutussuhteista ja ryhmän rooleista, hän kykeni näkemään sosiaaliset ongelmansa ei pelkästään omina vajavuuksinaan, vaan laajemmassa yhteydessä kulttuurisiin ja sosiaalisiin ryhmäilmiöihin liittyvänä..

Karjalainen ja Hannikainen-Ingman (2012) tuovat artikkelissaan esille toiminta- ja työkykyä arvioivan ja vahvistavan kuntoutuksellisen intervention merkitystä. Ammatillista kuntoutusta ja interventioita tarvitaan erityisesti silloin, kun nuorella on alentuneen toiminta- ja työkyvyn tilanteissa vaikeuksia kiinnittyä työn ja koulutuksen yhteisöihin. Kuntoutuskurssin voidaan tällöin katsoa toimineen syrjäytymisen varhaisena vastatoimena ja työelämään siirtymisen väylänä. (Karjalainen – Hannikainen Ingman 2012: 52.) Ekologisen paradigman mukaan kuntoutustoiminta ei ollut nuorta arvioivaa ja kouluttavaa, vaan nuoren resursseja kehittävää ja ympäristön mahdollisuuksia tutkivaa. Nuoret toivat esille työharjoittelun oikeassa työympäristössä, minkä avulla nuori sai realistisen käsityksen omista kyvyistä.

Kuntoutus- ja kuntouttamistarvetta voidaan tarkastella yksilöllisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin. Yksilöllinen kuntoutumistarve kuvaa henkilön kokemusta omasta tilanteestaan; perustana oleva ongelma on ristiriidassa tavoitteiden tai odotusten välillä. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 159.) Haastatelluilla nuorilla oli keskeytyneitä opintoja, työttömyyttä tai ammatilliset suunnitelmat eivät olleet käynnistyneet. Epäonnistuminen ikäsidonnoissa siirtymissä ja ratkaisuissa (Nivala 2007: 90; Nurmi 195: 264.) aiheutti näin ollen yksilöllisen tarpeen kuntoutumiselle ja muutokselle. Yhteiskunnallinen kuntouttamistarve perustuu kansalaisen perusoikeuksiin, joihin kuuluu muun muassa oikeus työhön ja toisaalta yleisemmällä tasolla työvoiman riittävyyden turvaamiseen. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 159.) Nuorten osallistuminen ammatilliseen kuntoutukseen oli siis merkittävä panostus myös taloudellisesti suhteessa heidän odotettavissa oleviin työvuosiin. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 219.)

Nuorten ammatillisella kuntoutuskurssilla nuoret loivat omaa myönteistä tarinaansa tai kuntoutus vahvisti edelleen jo alkanutta muutosprosessia. Nuorelle tarjoutui kuntoutuksen aikana mahdollisuus muuttaa aiemmin omaksuttuja toimintastrategioita ja kielteisiä ajatusmalleja. Tässä oli tukena palaute, jota nuori sai ohjaajalta, mutta myös ryhmältä. Johanna Seppänen (2003) tutki työllistymisprojektiin osallistuvien valmennettavien kuntoutus- ja elämäntarinoiden muutosta ammatillisen valmennuksen aikana. Oman tarinan kertominen vertaisryhmälle ja työntekijälle vahvisti kuntoutujan identiteettiä, auttoi tunnistamaan voimavarojaan mutta muutti mielikuvia omasta itsestä myönteiseen suuntaan. Nuoren pystyvyysodotus eli usko omiin mahdollisuuksiin toimia tavoitteiden mukaisesti lisääntyi. Pystyvyysodotuksia (pystyvyyskäsitteitä) on pidetty pysyvinä persoonallisuuden piirteinä, mutta niihin voidaan vaikuttaa uusien kokemusten ja kuntoutujan pystyvyyttä tukevan toiminnan avulla. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 134–135.) Kuntoutuksen aikana tapahtunut voimavarojen lisääntyminen lisäsi myös nuoren hallintastrategioita (coping), joiden avulla hän hallitsi ja kesti paremmin rasittavia tapahtumia tai kykeni vähentämään niiden kielteisiä vaikutuksia. (Järvikoski – Härkäpää 2011: 134–135.).

Kun nuoren tavoitteet olivat täsmällisiä ja selkeitä, niihin oli helppo sitoutua. Prosessitavoite suuntaa huomion asioihin, joilla lopputulos saavutetaan. (Vänskä ym. 2011: 111–112.) Esimerkiksi kun nuoren tavoitteena oli päivärytmin selkiinnyttäminen, pohdittiin konkreettisia keinoja miten tavoite saavutetaan. Huomio kiinnitettiin nuoren arkeen ja toimintaympäristöön etsimällä ratkaisuja siitä. Suoritustavoite kohdentaa huomion

taitojen ja pystyvyyden tunteen kehittymiseen. (Vänskä ym. 2011) Tämä tavoite saavutettiin työharjoittelun kautta. Nuoret kertoivat oppineensa työnhausta ja työharjoittelusta ja olivat tyytyväisiä, kun olivat saattaneet päätökseen työharjoittelujakson. Onnistunut työharjoittelu oikeassa työympäristössä vahvisti nuoren itsetuntoa ja lisäsi osallisuutta. Toisaalta osa nuorista ei kertomansa mukaan muistanut tai ei tuonut esille työskentelystään tavoitteiden asettamisessa. Voidaankin pohtia, olisiko tavoitetyöskentelyssä vielä kehitettävää. Lähtökohtaisesti kurssilla pyrittiin saamaan nuoret mukaan suunnittelemaan kuntoutustaan, mutta haastattelujen perusteella tavoitteiden asettaminen osoittautui asiaksi, joka ei ollut täysin avautunut.

Kuntoutuskurssilla tapahtuva ohjaus toimi myönteisenä interventiona nuoren elämään. Nuorta rohkaistiin suunnitelmallisen ja hyvin kohdennetun ammatillisen toiminnan kautta toisenlaiseen orientaatioon. (vrt. Juhila 2006: 67, 119–120.) Kuntoutuskurssin ohjaustyötä voidaan kuvata vastavuoroiseksi työskentelysuhteeksi, jossa nuoren elämää tarkastellaan yhdessä tämän lähtökohdista käsin. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka ohjaaja toimi asiantuntijaroolissaan ja oman ammatillisen viitekehyksen mukaisesti, hänen asiantuntijuus ei ylittänyt nuoren asiantuntijuutta. Ohjaajan asiantuntijuus oli horisontaalista, jossa asetutaan toisen tasolle, kuunnellaan toista. (Juhila 2006: 137–138.) Ratkaisukeskeisen työskentelyn periaatteen mukaisesti pyrittiin muuttamaan tilannetta, joka pienensi ongelman vaikutuksia. Lisäksi keskityttiin nuoren hyviin hetkiin ja jo toimiviin asioihin. (Vänskä ym. 2011: 81, 76.)

Nuoren kuntoutuksen kannalta merkittävää oli luoda ja löytää erilaista identiteettiä ja itsetuntoa. Vaikka rajoitteet ja ongelmat eivät poistuneet nuoren elämästä, hän ei ollut ainoastaan ”keskeyttäjä ja epäonnistuja” vaan etsi keinoja rakentaa uutta suhdetta näihin ongelmiin. (Vänskä ym. 2011: 76.) Esimerkiksi jos nuoren opiskeluvälmiudet olivat puutteelliset, pyrittiin löytämään vaihtoehtoisia tapoja opiskella.

Kuntoutuksen aikana nuoret tekivät tulevaisuuden suunnitelmia tai tarkistivat niitä. Moni oli hakenut opiskelemaan tai selvitti itselleen soveltuvaa ammattialaa. Nuoret kuvasivat ympäristön odotuksia, joiden mukaan heidän pitäisi olla ikätasoisien mukaisesti opiskelemassa tai työelämässä (vrt. Nurmi 2005: 264–267; Nivala 2007: 90.) Ekologisen paradigman mukaan kuntoutuksessa pyritään selvittämään ympäristön mahdollisuuksia sen sijaan, että keskityttäisiin yksilön vajavaisuuksiin. Kuntoutuksen tuloksena nuori kykeni havaitsemaan ympäristön mahdollisuudet ja keinot saavuttaa omat päämäärät.

Tällaisia olivat esimerkiksi vaihtoehtoiset polut kohti unelma-ammattia, tai jos se ei ole saavutettaessa, sitä sivuavat ammatit.

Haastatteluun osallistuvia nuoria ei yhdistänyt pelkästään myönteiset kokemukset, vaan nuoret kertoivat ohjaustilanteista, joissa nuori ei kokenut ohjausta itselleen soveltuvaksi. Ohjaaja, tai laajemmin nähtynä kurssin moniammatillisen tiimin jäsenet, joustivat nuoren tarpeiden mukaan ja toimintaa pyrittiin muuttamaan nuoren palautteen mukaan. Kokemus ristiriitatilanteista ja niiden myönteisestä ratkaisusta toimi myös oppimiskokemuksena ja esimerkkinä aikuisyhteisöstä, jossa ristiriitatilanteista keskustellaan ja toimintaa voidaan muuttaa. Ekologisen paradigman mukaan nuori kuntoutuksen asiakkaana ei ollut vain intervention kohde, vaan kuntoutuksen toimija sekä omaa elämää ja kuntoutustaan suunnitteleva osallistuja. Tätä havaintoa vahvistaa kyselytutkimuksen tulos, jossa tarkasteltiin kuntoutusta eri-ikäisten vaikeavammaisten kuntoutujien näkökulmasta (Järvikoski ym. 2009). Nuorten kuntoutujien haastatteluissa ja kyselyvastauksissa korostuivat dialogisen vuorovaikutuksen ja jaetun asiantuntijuuden merkitykset. Positiiviset asiakkuuskokemukset liitettiin tilanteisiin, joissa kuntoutujaa oli kuultu ja hänen tarpeensa ja mielipiteensä oli huomioitu. (Martin 2009: 216.)

Nuoret korostivat ryhmän merkitystä omalle kuntoutukselleen, vaikka ristiriitatilanteilta ei voitu aina välttyä. Vertaistuen ja yhteisten kokemusten jakamisen lisäksi ryhmässä opeteltiin tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. (vrt. Vilkkumaa 2004: 34.) MS-kuntoutujille tehdyissä asiakaspalautteissa ja kyselytutkimuksessa korostui ryhmän merkitys kuntoutujalle (Viitanen-Piirainen 2000, 2001 ja 2003). Ryhmissä toimiminen ja kokemusten jakaminen muiden kanssa auttoi jaksamaan ja antoi syyn lähteä pois kotoa. (Viitanen-Piirainen 2013: 121.) Nuorten kuntoutuskurssin tärkeä toimintamuoto on yhdessä tekeminen ja oppiminen, tarjoten nuorille osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Kuntoutuskurssi oli ekologisen paradigman mukaista toimintaa, jossa ei korostu pelkästään asiantuntijan ja erityistason palvelut, vaan joka perustuu vertaistukeen, yhteisöön sekä lähipalveluihin. Ryhmämuotoinen kuntoutus on perusteltua myös taloudellisista syistä. (Vilkkumaa 2004: 34.)

Mielenkiintoista on, että vaikka kuntoutuksessa pyrittiin huomioimaan jokainen nuori yksilöllisesti ja haastattelujen perusteella sen voidaan katsoa toteutuneen, nuoret toivoivat asiaan kiinnitettävän enemmän huomiota. Nuorten vastatusten perusteella he toivoivat ohjelmaa mukautettavan kurssilaisten yksilöllisten ominaisuuksien mukaan.

Tätä asiaa ei voine korostaa liikaa, kun kuntoutuksen kohteena on nuoria, joilla on erilainen koulutus- ja työtausta sekä erilaiset kasvuolosuhteet. Tämä asettaa edelleen haasteita ryhmätoiminnan suunnittelulle ja toteutukselle ja edellyttää kouluttajilta luovuutta ja rohkeutta kokeilla uusia toimintamuotoja.

Haastatteluun osallistuvien nuorten kokemusten perusteella voidaan sanoa ammatillisen kuntoutuskurssin tavoitteen toteutuneen erityisesti voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamisen, elämänhallinnan, sosiaalisten taitojen ja aktiivisuuden lisäämisen sekä ammatillisten valmiuksien parantamisen osalta. Työllistymisen tai koulutusalan löytymisen tavoite toteutui pääosin, koska enemmistö nuorista oli haastatteluhetkellä työssä tai aloittamassa opintoja. Merkittävää oli elämänhallinnan ja voimavarojen sekä sosiaalisten taitojen lisääntymisen korostuminen nuorten kokemuksissa. Tämä tukee ajatusta siitä, että kuntoutuskurssin toteutuksen ja sisällön voidaan katsoa olleen kuntoutustoiminnan ja laajemmin nuoriin kohdistuvien toimenpiteiden, Nuorisotakuun hengen mukaista.

9 Pohdinta

Opinnäytetyön tiedonkeruu onnistui pääosin hyvin. Kun keväällä 2013 aloitettiin nuorten etsiminen haastatteluun, lähes kaikki nuoret olivat myöntäväisiä osallistumaan. Kieltäytymisen syyksi nuoret mainitsivat työ- tai opiskelukiireet tai eivät kertomansa mukaan halunneet ”muistella vanhoja”. Osa myös kertoi jännittävänsä haastattelutilannetta ja sen äänittämistä. Nuori ei halunnut osallistua haastatteluun, vaikka hänelle ehdotettiin sen tekemistä ilman nauhuria. Haastattelusta kieltäytyvien nuorten osalta voidaan pohtia, olisiko joku toinen tiedonkeruu muoto, esimerkiksi sähköinen kyselylomake, ollut perustellumpi. Toisaalta kasvokkain tapahtuva haastattelu myötäili kuntoutuskurssilla käytettäviä vuorovaikutusta ja sosiaalisia tilanteita korostavia menetelmiä.

Osa nuorista oli haastattelutilanteessa arkoja ja harvasanaisia, jonka vuoksi tulee pohtia, olisinko voinut haastattelijana rohkaista enemmän nuoria. Haastatteluun osallistuvat nuoret vaikuttivat kuitenkin motivoituneilta, mikä oli hyvä lähtökohta tiedonkeruuseen. Lisäksi pyrin kunnioittamaan jokaisen tapaa osallistua, enkä halunnut liikaa ”papistella” tai painostaa nuorta puhumaan. Haastatteluun osallistuminen toimi nuorelle ikään kuin kuntoutusprosessin jatkumona ja osoituksena siitä, että nuoren mielipiteet ovat arvokkaita. Laajemmin ajateltuna nuoren osallistuminen kuntoutuksen kehittämistyöhön vahvistaa tämän yhteiskunnallisen osallisuuden kokemusta ja roolia kansalaisyhteiskunnassa. Tämä on erityisen tärkeä niille haastatteluun osallistuville nuorille, jotka etsivät vielä paikkaansa ja rooliaan aikuisyhteisöissä ja työelämässä.

Kaikki nuoret korostivat toiminnan myönteistä merkitystä itselleen, riippumatta omasta tilanteestaan haastatteluhetkellä. Erityisesti nuoret korostivat päivärytmin selkiintymisen merkitystä. Asian korostaminen saattaa johtua siitä, että asian käsitteleminen oli aktualisoitunut kuntoutuksen aikana. Arkeen liittyvistä haasteista puhuminen saattaa myös olla helpompi aihe silloin, kun ei haluta tuoda esille muita työkykyä alentavia haasteita, kuten keskeytyneitä opintoja tai vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa. Nuoret olivat pääosin toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Tähän voi vaikuttaa se, että haastattelut tehtiin kesällä ja osa nuorista odotti vastauksia opiskelupaikasta. Voidaan myös ajatella kuntoutuskurssin lisänneen nuoren tulevaisuudenuskoa ja luottamusta asioiden järjestymiseen.

Voimakasta kritiikkiä kuntoutuksen toteutumisesta ei esiintynyt ja haastateltavien keskuudessa vaikutti vallitsevan yhtenäisen näkemys kuntoutuksen onnistumisesta. Voidaankin pohtia, olisiko tulos ollut toisenlainen, mikäli kohderyhmä olisi ollut suurempi? Tulosten myönteisyys saattaa johtua siitä, että kuntoutuksen päättymisestä oli kaikkien nuorten osalta kulunut alle vuosi ja hyvät kokemukset olivat päällimmäisiksi mielessä. Toisaalta, miksi näin ei voisi ollakin? Kuntoutuksen hyötyä nuorelle ei voida arvioida ainoastaan työllistymisen tai koulutukseen hakeutumisen näkökulmasta. Vaikka ammatillisen kuntoutuskurssin strategiassa tavoitteeksi on asetettu ensisijaisesti nuoren työllistyminen työharjoittelun tai koulutuksen kautta, kuntoutuksen voidaan katsoa hyödyttäneen nuorta, mikäli nuoren sosiaalinen toimintakyky lisääntyy ja sitä kautta elämänhallinta vahvistuu.

Opinnäytetyön tutkimusstrategisten ratkaisuja valitessa huomioitiin eettiset näkökohdat. Koska olen työskennellyt nuorten kuntoutuskurssilla kouluttajana, rajattiin kohderyhmästä pois nuoret, jotka ovat olleet asiakkaitani ja omaohjattaviani. Lisäksi nuoret valikoituvat Kiipulan eri toimipisteistä, jolloin heitä ei voida tunnistaa tietyn paikkakunnan perusteella. Aineistonkeruun eri vaiheissa noudatettiin tutkimuseettisiä ohjeita: tutkittavia informoitiin opinnäytetyön tarkoituksesta, tavoitteista ja aineiston anonyymisoinnista. Lisäksi noudatettiin Kelan Terveysosaston Kuntoutustyöryhmän ohjeistusta Kelan kuntoutuspalveluihin liittyviin tutkimuksiin sekä Kiipulasäätiön ohjeistusta ja käytäntöjä koskien tietosuojaa ja asiakkaan yksityisyyden kunnioittamista. Tämä varmistettiin siten, että nuoreen oli aluksi yhteydessä hänen kanssaan työskennellyt kouluttaja, jonka jälkeen minä olin yhteydessä nuoreen.

Työkokemukseni vuoksi suhteeni aiheeseen ei ollut täysin ulkopuolisen tutkijan tai arvioitsijan kaltainen. Tämän asian tiedostaminen ja tarkastelu prosessin eri vaiheissa oli tärkeää. Esimerkiksi haastattelutilanteissa minun oli erotettava haastattelutilanne kurssin ohjauskeskustelusta nuoren kanssa. Tässä auttoi se, että nuoret eivät olleet minulle entuudestaan tuttuja. Toisaalta kouluttajan työkokemukseni nuorten parissa auttoi minua luomaan haastatteluissa avoimen ja luottamusta herättävän ilmapiirin. Tämä näyttyi minulle siten, että vaikka osa nuorista jännitti tilannetta, haastattelun edetessä he rohkaistuivat ja kommentoivat jokaista aihetta omalla tavallaan. Lisäksi nuoret kertoivat avoimesti myös kielteisistä tuntemuksistaan ja peloistaan, mitä voidaan pitää osoituksena siitä, että haastatteluun osallistuminen oli osallistava kokemus nuorelle. Haastatteluissa tuli esille asioita, jotka eivät liittyneet varsinaisesti kuntoutuskurssiin tai opin-

näytetyön teema-alueiden aiheisiin. Nämä keskustelut käytiin silloin, kun nauhuri oli jo suljettuna tai ennen haastattelua. Osa nuorista halusi keskustella yksityiselämästään, kuten ihmissuhteistaan tai terveydestään, lisäksi osa halusi kertoa opiskelu- tai työllistymissuunnitelmistaan. Tämä kokemus oli minulle kuntoutuksen työntekijänä ja sosionomina ajatuksia herättävä. Minua puhutteli erityisesti se, miten paljon nuoret halusivat keskustella asioistaan heille vieraalle henkilölle tilanteessa, joka oli nuorille uusi ja etukäteen ”käsikirjoitettu”. Tämä vahvistaa näkemystä siitä, miten tärkeää on kehittää edelleen nuorille suunnattuja palveluja, kuten kokonaisvaltaista palveluohjausta ja laaja-alaista yhteistyötä sekä ennen kaikkea pysähtyä kuuntelemaan nuorta ja antaa tälle aikaa. Tältä osin opinnäytetyöprosessi ja erityisesti haastattelut olivat minulle ammattitaitoa ja ammatillista kasvua lisäävä kokemus. Uusien tiedollisten asioiden oppimisen lisäksi kouluttajan ja sosionomin ammatti-identiteettini ja sitä muokkaavat henkilökohdalliset ominaisuuteni kehittyivät.

Nuoret toivat esille ryhmän merkityksen kuntoutumisen onnistumiselle ja tavoitteiden saavuttamiselle, mutta sen rinnalla korostettiin yksilöllisyyttä ja henkilökohtaisen seikkojen huomioimista. Tämän ajattelutavan voidaan nähdä heijastavan vallitsevaa ajatusmaailmaa sekä kulttuurista ja yhteiskunnallista ilmapiiriä, jossa korostuvat toisaalta yksilöllisyys ja yksityisyys, mutta myös yhteisöllisyys ja sosiaalisten taitojen merkityksen korostaminen. Erilaiset pärjäämisen ja menestyksen vaatimukset hämmentävät erityisesti niitä nuoria, jotka etsivät paikkaansa erilaissa yhteisöissä sekä minuuden rajojaan suhteessa muihin ihmisiin ja omaan itseensä. Varsinaisen haastattelun jälkeen käydyissä keskusteluissa nuoret kertoivat suhtautuvansa Facebookiin ristiriitaisesti eivätkä halunneet liittyä siihen. Syyksi tähän he sanoivat sen olevan valheellinen ja antavan vääristyneen kuvan todellisuudesta. Osa kertoi tuntevansa itsensä huonommaksi kuin muut, koska ei halunnut kertoa muille työttömyydestään, yksitoikkoisesta arjestaan tai taloudellisesta niukkuudestaan.

Tulevaisuudessa on kuitenkin löydettävä keinoja, miten kuntoutuksen keinoin voidaan auttaa myös niitä nuoria, joiden arki rajoittuu kotiseinien sisälle ja joiden kontaktit ulkomaailmaan tapahtuvat tietokoneen välityksellä. Pohdittavana on, miten sosiaalista mediaa voitaisiin hyödyntää kuntoutuskurssilla sosiaalisesti arkojen ja vuorovaikutustilanteita jännittävien nuorten kanssa. Voitaisiinko nuoreen olla aluksi yhteydessä esimerkiksi kurssille perustettavan yhteisen Facebook-ryhmän kautta? Näin voitaisiin hyödyntää nuorten taitoja toimia sosiaalisessa mediassa, mutta myös ohjata nuorta sen käy-

tössä sekä rohkaista kriittisesti suhtautuvaa nuorta löytämään oma tapa toimia siellä. Toisaalta tällaisessa toiminnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota tietosuojaan ja eettisiin näkökohtiin. Lisäksi nuoren työelämätaitoja vahvistava kuntoutustoiminta perustuu kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja ryhmässä oppimiseen eivätkä nykyteknologia ja sähköiset sovellukset voine koskaan korvata kasvokkain tapahtuvaa kommunikointia. Se, onko ammatillinen kuntoutus kotiin jääneen nuoren tilanteessa oikea ratkaisu, vai tarvitaanko ensin intensiivistä sosiaalista ja lääkinnällistä kuntoutusta, on tärkeä haaste, jota kuntoutuksen ja muiden nuorten parissa toimivien tahojen tulisi pohdita.

Jatkotutkimusten aiheita voisivat olla seuraavat: kokemuksia voisi kerätä ensimmäisen kuntoutuskurssin (2010) käyneiltä nuorilta, jolloin saataisiin tietoa kuntoutuksen hyödyistä suhteessa työllistymiseen ja elämäntilanteeseen pidemmältä ajanjaksolta. Nuorten kuntoutujien elämäntilanteesta ja hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia voitaisiin myös tutkia siten, että tiedonkeruu aloitettaisiin kuntoutuksen aikana ja sen päättymisen jälkeen. Näin voitaisiin verrata tuloksia ja muutoksiin vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi voitaisiin tarkastella kuntoutuskurssin ohjaustyötä. Esimerkiksi millaisena kuntoutuksessa näytetään psykososiaalinen ja sosiaalipedagoginen ohjaus, millaisia menetelmiä käytetään ja mikä on niiden merkitys kuntoutuksen onnistumisessa. Kuntoutuskurssilla sosionomi työskentelee toisaalta aikuiskouluttajana mutta myös sosionomina. Tarkastelun kohteena voisi sosionomin työnkuva, ammatti-identiteetti sekä viitekehys kuntoutuksen eri osa-alueilla. Nuorten kuntoutuskurssilaisten joukko on muodostunut riittävän suureksi, joten kuntoutustoimintaa voitaisiin tutkia myös määrällisin keinoin. Tällä tavoin saataisiin kerättyä kaikilta kuntoutuskurssille osallistuneilta tietoa esimerkiksi työllistymisen tavoitteen toteutumisesta tai nuorten taloudellisen tilanteen kehityksestä kuntoutuksen jälkeen.

Nuorten ehdotukset toiminnan kehittämiseksi koskien toiminnallisuuden ja arkitaitojen harjaannuttamisen lisäämistä, tukivat näkemystä siitä, mihin suuntaan nuorten kuntoutustoimintaa ollaan parhaillaan kehittämässä. Vuonna 2014 alkaneilla ammatillisilla kuntoutuskursseilla on kiinnitetty huomiota toiminnallisten menetelmien lisäämiseen. Nuorten toive arjen taitojen ohjauksen lisäämisestä johtaa tärkeän ja ajankohtaisen kysymyksen äärelle. Miten paljon ammatilliseen kuntoutukseen halutaan mukaan sosiaalisen kuntoutuksen elementtejä ja toisaalta missä määrin se on edellytys nuoren työ-

elämätaitojen lisääntymisessä ja vahvistamisessa, entä millaisten arjen taitojen ohjaus soveltuu ammatilliseen kuntoutukseen?

Lähteet

Aaltonen, Kimmo 2009. Nuorisolaki. Teoksessa Aaltonen, Kimmo (toim.) Nuorisolakiopas. Tietosanoma Oy. Tallinna: AS pakett. 23–25.

Ahola, Eija 2011. Vantaan toimintamalli. Teoksessa Aaltonen, Kimmo (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Tallinna: AS Pakett. 130-140.

Eskola, Jari 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat - laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani - Valli, Raija (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – Näkökulmia tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy. 179–203

Eskola, Jari – Vastamäki, Jaana 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raija (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell Oy. 26–44.

Heino, Tarja – Kuure, Tapio 2009. Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammattikäytäntöihin. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. 10-2009.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Tammi

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15.–17. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hokkanen, Liisa 2011. Vertaistuki ja vammaispalvelut. Teoksessa Järvikoski, Aila – Lindh, Jari – Suikkanen, Asko (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Tampere: Juvenes Print. 283-297.

Häkli, Erkki 2011. Lempäälän toimintamalli. Teoksessa Aaltonen, Kimmo (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Tallinna: AS Pakett. 115-123.

Juhila Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina 2011. Kuntoutuksen perusteet. 5. Uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina 2008. Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa Rissanen, Paavo – Kallanranta, Tapani – Suikkanen Asko (toim.): Kuntoutus. 2. painos. Duodecim. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 51–62.

Järvikoski, Aila – Karjalainen, Vappu 2008. Kuntoutus monitieteisenä ja – alaisena prosessina. Teoksessa Rissanen, Paavo – Kallanranta, Tapani – Suikkanen Asko (toim.): Kuntoutus. 2. painos. Duodecim. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 80–92.

Kananoja, Annikki 2012. Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. Kuntoutus – lehti (4) 2012. Kuntoutussäätiö.

Karjalainen, Vappu – Hannikainen-Ingman, Katri 2012. Sosiaalityön nuoret toimeentulotuen asiakkaat - kuntoutuksellisesti syrjässä? Kuntoutus – lehti (4) 2012. Kuntoutussäätiö.

Karjalainen, Vappu 2011. Työttömien ammatillisen kuntoutuksen kysymys. Teoksessa Järvikoski, Aila – Lindh, Jari – Suikkanen, Asko (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Tampere: Juvenes Print. 89–101.

Kelan laitospuotoisen kuntoutuksen standardi. Voimassa 1.1.2011 alkaen, päivitetty 1.12.2011.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.

Kiipulan ammattiopisto 2012. Nuorten ammatillisen kuntoutuskurssin toteutusohje.

Klaukkala, Timo 2008. Vaikuttavuus Kelan kuntoutusstrategiassa. Teoksessa Mäkitalo, Jorma – Turunen, Jari – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Vaikuttavuus muutoksessa. Oulu: Verve. 85–95.

Kuusinen, Patrik 2011. Vajaakuntoinen työnhakija ja työvoimapalvelut. Teoksessa Järvikoski, Aila – Lindh, Jari – Suikkanen, Asko (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Tampere: Juvenes Print. 276–283.

Lahti, Jari – Pienimäki, Anneli 2004. Päihdekuntoutus rakentuu sosiaaliselle perustalle. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Jyväskylä: WS Bookwell Oy. 137–151.

Lybeck, Tuula – Wallden, Jaana 2011. Nuorisolain muutokset – Monialainen yhteistyö ja etsivä nuorisotyö. Teoksessa Aaltonen, Kimmo (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Tallinna: AS Pakett. 25–41.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Väitöskirja. Oulu: Oulu Universitypress.

Martin, Marjatta 2009. Asiakkaana kuntoutusjärjestelmässä. Teoksessa Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina – Hokkanen, Liisa (toim.) Asiakkaan äänellä. Odotuksia ja arvioita vaikeavammaisten lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Lapin yliopisto ja Kuntoutussäätiö. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 80/2009. Helsinki: Yliopistopaino. 209-216.

Mehtonen, Tuija 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Lundbom, Pia – Herranen, Jatta 2011 (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 24, 2011. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Jyväskylä: Bookwell Oy. 13–29.

Metteri, Anna – Haukka, Wacklin 2004. Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Jyväskylä: WS Bookwell Oy. 52-68.

Myllyniemi, Sami – Gissler, Mika 2012. Lapsuuden ja nuoruuden tilastointi. Teoksessa Pekkarinen, Elina – Vehkalahti, Kaisa – Myllyniemi, Sami 2012 (toim.) Nuorten elinolot vuosikirja 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 131, Tiede. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Uni-grafia Oy. 23–99.

Myrskylä, Pekka 2012. Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVAn analyysi No 19.

Määttä, Anne 2012. Perusturva ja poiskäännyttäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 36. Tampere: Juvenes Print Oy.

Nivala Elina 2007. Sosiaalipedagogiikka nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukena. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 2007. Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. Kuopio: Kopijyvä. 77–107.

Nurmi, Jan-Erik 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Lyytinen, Paula – Korkiakangas, Mikko – Lyytinen Heikki (toim.). Näkökulmia kehityopsykologiaan – Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY.

Nurmi, Jari-Erik – Ahonen, Timo – Lyytinen, Heikki – Lyytinen, Paula – Pulkkinen, Lea – Ruoppila, Isto 2006: Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOYPro Oy.

Nuorisolaki 27.1. 2006/72.

Onnismaa Jussi 2011. Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Daudeamus Helsinki University Press Oy Yliopisokustannus, HYY Yhtymä. Helsinki: Haka-paino Oy.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämis-ohjelma. <<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf>> Luettu 13.5.2013

Paatero, Heidi – Lehmijoki, Pentti – Kivekäs, Jukka – Ståhl, Tomi 2008. Kuntoutusjärjestelmä. Teoksessa Rissanen Paavo – Kallanranta Tapani – Suikkanen Asko (toim.), Kuntoutus. 2. Painos. Duodecim. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.. 31–50.

Page, Nanette – Czuba, Cheryl E. 1999. Empowerment? What Is It? The Journal of extension. Vol. 37, 5.

Palola, Elina – Hannikainen-Ingman, Katri – Karjalainen, Vappu 2012. Nuoret koulupu-dokkaat sosiaalityön asiakkaina – Tapaustutkimus Helsingistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 29/2012. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Palola, Elina – Hannikainen-Ingman, Katri – Karjalainen, Vappu 2012. Nuorten syrjäy-tymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012): 3. 310–315.

Paltamaa, Jaana - Karhula, Maarit – Suomela-Markkanen, Tiina – Autti-Rämö, Ilona 2011. Hyvän kuntoutuskäytännön perusta. Käytännön ja tutkimustiedon analyysistä suosituksiin vaikeavammaisten kuntoutuksen kehittämishankkeessa. Kelan tutkimus-osasto. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Peavy, Vance 2004 Sosiodynaamisen ohjauksen opas. Suomentanut Petri Auvinen 2006. Psykologien kustannus Oy. Helsingin Painotuote Oy.

Puusa, Anu 2011. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, Anu – Juuti, Pauli (toim.) Menetelmäviidakon raivaaja – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansaprint Oy. 73–87

Puusa, Anu 2011. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, Anu – Juuti, Pauli (toim.) Menetelmäviidakon raivaaja – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansaprint Oy. 114–125

Rajavaara, Marketta – Lehto, Juhani 2013. Kuntoutusjärjestelmä tutkimuksen kohteena. Kuntoutusjärjestelmä vai epäjärjestelmä? Teoksessa Ashorn, Ulla – Autti-Rämö Ilona – Lehto, Juhani – Rajavaara Marketta (toim.) Kuntoutus muuttuu – entä kuntoutusjärjestelmä? Kelan tutkimusosasto, Helsinki. Tampere: Juvenes Print. 6-16.

Rauhala, Lauri 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Yliopistopaino

Saarela-Kinnunen, Maria – Eskola, Jari 2010. Tapaus ja tutkimus = Tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raija (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell Oy. 189–199.

Saikkku, Peppi – Kokko, Riitta-Liisa 2012. Kuntoutuksen käytännöt Paltamon työllisyyskokeilussa. Toimijuuden tukeminen ammatillisessa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus - lehti (4) 2012. 5-16.

Savukoski, Marjo – Kauramäki, Pirjo 2004. Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Viikkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Jyväskylä: WS Bookwell Oy. 123–136.

Seppänen, Johanna 2003. Mielen voimaa. Omien voimavarojen tunnistaminen ja oman kertomuksen muutos työllistymisprojektin aikana. Teoksessa Metteri Anna (toim.) Synnytykö luottamusta? Sairastaminen, kansalainen ja palvelujärjestelmä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY r.y. Helsinki: Edita Prima Oy. 51–69.

Siurala, Lasse 2003. Nuorisotyöttömyys käsitteenä – eurooppalaista vertailua. Teoksessa Malmberg-Heimonen, Ira – Siurala, Lasse – Wrede-Jäntti, Maria (toim.) Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. 11-24.

Särkelä, Riitta 2011. Osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet ja sosiaalinen kestävyys. Teoksessa Pohjola, Anneli - Särkelä, Riitta (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Vaasa: Fram. 144–167.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002: 6. Helsinki: Edita Publishing.

Suurpää, Leena (toim.) 2009. Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 27. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf..>> Luettu 10.4.2012

Tiikkanen, Pirjo - Heikkinen Ritva-Liisa 2011. Sosiaalisen toimintakyvyn arviointi ja mittaaminen väestötutkimuksissa.
http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/suositus/2011/01/26/S008_suositus_sosiaalinen_vt_110126.pdf. Luettu 1.12.2013

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy

Tuppurainen, Simo 2009. Muistio nuorten työelämäasenteista ja arvoista sekä toimenpiteistä nuorten työllisyyden edistämiseksi. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 100, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisu 42. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Yliopistopaino.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2012. TEM raportteja 8/2012. Nuorten yhteiskuntatakuu 2012. Työllisyys ja yrittäjyysosasto.

Vilkkumaa, Ilpo 2004. Kolme tapaa nähdä sosiaalisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Jyväskylä: WS Bookwell Oy. 27–39.

Valtioneuvosto 2002. Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Winqvist Leena 2011. Työ- ja elinkeinohallinto. Teoksessa Aaltonen, Kimmo (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Tallinna: AS Pakett. 74–86.

Viitanen, Elina – Piirainen Arja 2013. Kuntoutuksen palvelujärjestelmä kuntoutujan näkökulmasta. Teoksessa Ashorn, Ulla – Autti-Rämö Ilona – Lehto, Juhani – Rajavaara Marketta (toim.) Kuntoutus muuttuu – entä kuntoutusjärjestelmä? Kelan tutkimusosasto, Helsinki. Tampere: Juvenes Print. 112–126.

Vänskä, Kirsti – Laitinen-Väänänen, Sirpa – Kettunen, Tarja – Mäkelä, Juha 2011. Onnistuuko ohjaus? Sosiaali- ja terveysalan ohjaustyössä kehittyminen. Helsinki: Edita Prima

Teemallisten yksilöhaastattelujen runko

1. Toiminta haastatteluhetkellä:

Mitä nuorelle on tapahtunut kuntoutuskurssin jälkeen elämän eri alueilla:
työelämässä
opiskelussa

2. Kuntoutustarve ja käynnistämisperuste nuoren omasta mielestä

3. Toiminnan tavoite nuoren omasta mielestä

4. Kurssin sisältö

Millaisiin asioihin nuori sai kurssilla ohjausta ja tietoa
Millaista ohjausta ja tietoa olisi halunnut saada

5. Miten kuntoutusprosessi on vaikuttanut elämäntapaan

6. Vertaistuki

Kurssikaverit: miten nuori koki muun ryhmän

7. Jatkosuunnitelma

8. Nuoren ympäristö kuntoutuksen aikana

Nuoren lähiympäristön tuki (omaiset, huoltajat, hoitotaho, kaverit)

Aineiston abstrahoinnin eteneminen

1. Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus
<i>"Piti miettiä et mitä ens syksynä ja seuraavan vuoden tekis. Niin se oli kuntoutusohjaaja, mikä ehdotti tällaista kurssia."</i>	Tulevaisuuden suunnittelu
<i>"Ehkä mä lähin hakee sit myös semmosta niiku siis kokeilemaan voimiani."</i>	Omien voimien kartoittaminen
<i>"Mut se oli sit kuitenkin turvallisempi tapa kokeilla tään kurssin kautta kun suoraan töihin."</i>	Oman työkyvyn kartoittaminen
<i>"Sais niiku vähän enemmän selville sitä niiku että mihkä kouluun mä sitte voin hakee ja just niiku noiden työharjoitteluiden kautta."</i>	Ammatillisten suunnitelmien selvittely
<i>"Tässä on ollut pitkäaikaistyöttömyyttä niin mä ajattelin, et jos siinäkin sais työharjoittelun kautta ankuroituus itsensä vähän jonnekin."</i>	Oman työllistymisen parantaminen
<i>"Semmosessa isommassa ryhmässä niinkun enemmän niinkun puhuminen, että semmonen keskusteluun liittyminen "</i>	Vuorovaikutustaitojen harjaannuttaminen

2. Aineiston klusterointi eli ryhmittely alaluokiksi

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Tulevaisuuden suunnittelu Omien voimien kartoittaminen Oman työkyvyn kartoittaminen	Kuntoutuksen käynnistämisen peruste
Ammatillisten suunnitelmien selvittely Oman työllistymisen parantaminen Vuorovaikutustaitojen harjaannuttaminen	Toiminnan tavoite
Normaalin vuorokausirytmin löytyminen Kokemus mielekkästä arjesta	Voimavarojen vahvistuminen ja oppiminen
Kokemus vuorovaikutustaitojen kehittymisestä Yhteenkuuluvaisuuden kokemus Ryhmässä toimiminen	Sosiaalisten taitojen kehittyminen
Kokemus avoimesta ilmapiiristä Kokemus henkisestä tuesta Itsetuntemuksen kehittyminen	Itsetunnon vahvistuminen
Uudet näkökulmat omiin asioihin Työelämäkokemuksen lisääntyminen Kokemus oppimisesta	Uusien mahdollisuuksien luominen
Pelko epäonnistumisesta Ympäristön odotukset Ympäristön ennakkokäsitykset	Ympäristön mahdollisuuksien tutkiminen ja kehittäminen

3. Aineiston abstrahointi työssä ja arkielämässä selviytymisen tuen saamisessa

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Kuntoutuksen käynnistämisen peruste Toiminnan tavoite	Resurssien kehittäminen	Työssä ja arkielämässä selviytymisen tukeminen
Voimavarojen vahvistuminen ja oppiminen Sosiaalisten taitojen kehittyminen Itsetunnon vahvistuminen	Parempi selviytyminen	

4. Aineiston abstrahointi osallisuuden kokemuksen lisääntymisessä

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Uusien mahdollisuuksien luominen	Minäkuvan vahvistuminen	Osallisuuden kokemuksen lisääntyminen
Ympäristön mahdollisuuksien tutkiminen ja kehittäminen	Nuori aktiivinen osallistuja	

5. Aineiston abstrahoinnissa muodostettu yhdistävä luokka: nuorten kokemuksia kuntoutusprosessista

YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ TEKIJÄ
Resurssien kehittäminen Parempi selviytyminen	Työssä ja arkielämässä selviytymisen tukeminen	Nuorten kokemuksia kuntoutusprosessista
Identiteetin vahvistuminen Nuori aktiivinen osallistuja	Osallisuuden kokemuksen lisääntyminen	

Tiedote opinnäytetyöstä haastatteluun osallistuville

Kaisa Priiki
Metropolia Ammattikorkeakoulu
Hyvinvointi – ja toimintakyky
Sosiaaliala, ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Tiedote opinnäytetyöstä

Hyvä nuorten kuntoutuskurssille osallistunut,

Kehitämme Kelan kustantaman ja Kiipulan ammatillisen aikuiskoulutuksen toteuttaman nuorten ammatillisen kuntoutuskurssin sisältöä. Tavoitteena on löytää kuntoutuksen hyviä kuntoutuskäytänteitä. Haluaisin kuulla Sinun kokemuksiasi ja mielipiteitäsi kuntoutuksesta. Tätä varten pyydän ystävällisesti saada haastatella Sinua. Selvitys on samalla osa opinnäytetyötäni Sosiaalialan ylemmässä koulutusohjelmassa Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Ohjaavana opettajana on lehtori Katja Ihamäki.

Haastattelu pidetään Kiipulan toimipisteessä, samassa paikassa, missä olit kuntoutuskurssilla. Haastattelu on yksilöhaastattelu ja se kestää noin yhden tunnin. Haastatteluvina ovat nuorten ammatilliselle kuntoutuskurssille osallistuneet kuntoutujat. Haastattavia on 10. Haastattelut nauhoitetaan, jonka jälkeen ne kirjataan tekstitiedostoksi ja analysoidaan. Nauhat ovat vain minu, opinnäytetyöntekijän tekijän, kouluttaja Kaisa Priikin käytössä ja nauhat tuhotaan tutkimuksen päätyttyä.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja voit milloin tahansa keskeyttää haastatteluun osallistumisen. Kaikki kertynyt tieto käsitellään luottamuksellisesti ja tulokset raportoidaan niin, että ketään ei voida yksilönä tunnistaa. Haastattelijaa velvoittaa vaitiolo- sekä salassapitovelvollisuus. Tuloksia hyödynnetään kuntoutuskurssin sisällön kehittämiseen.

Opinnäytetyö valmistuu helmikuussa 2014 ja kirjallisen raportin saat Kiipulan ammatitopiston aikuiskoulutuksen Vantaan toimipisteestä Leinikkitie 20 B, 01350 VANTAA sekä Metropolia Ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden sähköisestä tietokannasta Theseuksesta (Theseus).

Lisätietoja haastattelusta ja opinnäytetyön eri vaiheista saat Kaisa Priikiltä, yhteystiedot alla.

Yhteistyöstä kiittäen,
Kaisa Priiki (haastattelija)
Kouluttaja, sosionomi (amk), Kiipulan ammatitopisto,
sosiaalialan ylempään ammattikorkeakoulutuksen opiskelija

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kaisa Priiki
MetropoliaAmmattikorkeakoulu
Hyvinvointi – ja toimintakyky
Sosiaaliala, ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen saanut, lukenut ja ymmärtänyt Kelan kustantaman ja Kiipulan ammattiopiston aikuiskoulutuksen toteuttaman nuorten kuntoutuskurssin sisällön kehittämiseen tähtäävän tiedotteen.

Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen opinnäytetyön tavoitteista ja tarkoituksesta, johon minun haastatteluni liittyy. Minulla on ollut mahdollisuus saada haastattelutilanteesta lisätietoja suullisesti.

Ymmärrän, että osallistumiseni haastatteluun on vapaaehtoista ja voin perustelematta keskeyttää osallistumiseni haastatteluun milloin tahansa.
Suostun osallistumaan haastatteluun vapaaehtoisesti.

Paikka ja aika

Paikka ja aika

Suostumuksen antajan allekirjoitus

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Suostumus allekirjoitetaan kahtena kappaleena, yksi suostumuksen antajalle ja yksi suostumuksen vastaanottajalle.